

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. **Protokoll nr. 304 (2).**

1926. a.

**II Riigikogu koosolek 12. jaanuaril 1926. a.
kell 5 p. 1.**

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **K. Einbund**, välisminister **A. Piip**, sõjaminister **J. Soots**, rahaminister **L. Sepp**, haridusminister **J. Lattik**, põllutöominister **H. Laretei**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, teedeminister **O. Amberg**, kohtuminister **T. Kalbus**.

Välisesitajate looshis: Eesti saadik Lätis **J. Seljamaa**, Soome saadik **dr. R. Holsti**, Soome saatkonna atashee **V. Niskanen**, Poola saatkonna atashee **M. Malinski**, Eesti Moskva saatkonna I sekretäär **P. Jõgi**, Leedu konsul **J. Puhk**.

Päevakord:

1. Kartuliteveo kontrolli seadus — II lugemisel.

2. Tolli-põhitariifide muutmise seadus — II lugemisel.

3. Tsiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus kohtuotsuste täitmise asjus — II lugemisel.

4. Petserimaal ja Narva-tagusel maa-alal valla vaestelastekohtute asutamise seadus — II lugemisel.

5. Sõjaministeeriumile laske- ja laagripalatsi asutamiseks Petseri maakonnas tarvilikkude maa-alade sundvõõrandamise seadus — II lugemisel.

6. „Falckspargi“ Tallinna linnale üleandmise seadus — II lugemisel.

7. Riigi turbatööstuse põhimäärused — II lugemisel.

8. Maakorralduse seadus — II lugemisel.

9. Riigi asutustes ja ettevõtetes töötavate tööliste pensioniseadus — II lugemisel.

10. Seaduseelnõu tulitikutööstuse kohta aktsiisimaksu maksmise ja tulitikkude müügi korraldamiseks — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

11. Seitsmenda rahvusvahelise töökonventsi poolt Genfis vastuvõetud töö-õnnetuste kahjutasu konventsiooni kinnitamise seadus — töökaitse komisjoni ettepanek.

12. Riigi laevasõiduameti põhimäärused — I lugemisel.

13. Eesti riigikontrolli ajutise seaduse täiendamise seadus — riigikontrolli seaduse komisjoni ettepanek.

14. Ühingute ja nende liitude seadus — üldkomisjoni ettepanek.

15. Ühingute, seltside, ühisuste ja nende liitude registreerimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

16. Kooperatiiv-ühisuste ja nende liitude seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

17. Mõnede seltside, ühisuste ja nende liitude likvideerimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

18. Vähemusrahvuste keelte seadus — üldkomisjoni ettepanek.

19. Eesti vabariigi keele seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal sekretäär **J. Holberg**, vahepeal abisekretäär **L. Raudkepp**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.05 min.

I. Päevakorra Juhataja **A. Rei:**
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku. Paljundatud päevakorra täiendamiseks on mul Riigikogu juhatusel poolt au ette panna, võtta päevakorda esimeseks punktiks Vabariigi Valitsuse koosseisu täiendamine.

Teiseks on rkl. Piiskar'i poolt ettepanek, võtta 2. päevakorra-punktiks läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.

Peale selle on rkl. Martinson'i poolt ettepanek, võtta päevakorda esimeseks punktiks komisjonide täiendavad valimised.

Panen hääletamisele päevakorra täiendamise järgmiselt: 1. punktiks võtta komisjonide täiendavad valimised, 2. punktiks — Vabariigi Valitsuse koosseisu täiendamine ja 3. punktiks — läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul. Selle järjekorra vastu ei olda. Eraldi hääletamist ei nõuta. Panen päevakorra täiendamise kohta tehtud ettepanekud

korraga hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on päevakord täiendatud kujul vastu võetud.

2. Komisjonide täiendavate valimiste kohta on valimised. rkl. M. Martinson'i poolt põllumeestekogude Riigikogu rühma nimel ettepanek tehtud, valida riigikaitse komisjoni rkl. Masik'u asemele rkl. Laidoner, koosseisu komisjoni rkl. Teemant'i asemele rkl. Sepp, kriminaalseadustiku komisjoni rkl. Teemant'i asemele rkl. K. Tamm, põhiseaduse § 67. tarvitamise korra seaduseelnõu väljatöötamise komisjoni rkl. Teemant'i ja rkl. Soots'i asemele rkl. Päts ja rkl. Ploompuu.

Lahus hääletamist ei nõuta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on kõik kandidaadid vastavatesse komisjonidesse valitud.

3. Vabariigi Valitsuse koosseisu täiendamine. Selle kohta on mul au teatada, et härra Riigivanema poolt minule järgmine kiri on tulnud: „Mul on au Teile, härra esimees,

teatada, et rkl. härra Ernst Veberman on nõusolekut avaldanud kaubandus-tööstusministri kohta vastu võtta. (E. Jonas, stp: Kala on mõrras! Soovime õnnel!)

Palun härra Veberman'i valimist kaubandus-tööstusministriks tänase Riigikogu koosoleku päevakorda võtta.

(Vahelhüüded. Juhataja helistab.)

Kodukorra § 104. järgi sünnib Vabariigi Valitsuse või tema üksiku liikme ametissekutsumine liht häälteenamusega.

Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Johanson'il.

L. Johanson (stp): Kui praegune Vabariigi Valitsus valiti, siis ütles härra Tallmeister rahvusvabameelse erakonna Riigikogu rühma nimel järgmist: „Rahvusvabameelsete erakonna Riigikogu rühm on arvamisel, et esitatud valitsuse koosseis selleks üldiselt liiga nõrk on, et ta raskeid riigivalitsemise ülesandeid otsustabekohaselt täita suudaks, (A. Tupits, põl: Nüüd läheb tugevamaks!) seda enam, et tema hulka üksikuid isikuid kuulub, kelle senist tegevust meie riigi huvide seisukohalt heaks kiita ei saa. Pealegi ei ole ettepanud valitsus meile midagi oma töökavast ette kandnud jne.“

Härra Veberman'i valimine valitsusse ei lükka vististi ümber neid motiive, mida omal ajal rahvusvabameelsed selle valitsuse kohta

ette on toonud, ja ma usun, et härra Veberman ise ka selles arvamis ei ole. Neil põhjustel hääletab meie rühm härra Veberman'i kandidatuuri vastu.

Juhataja **A. Rei**: Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Tallmeister'il.

Th. Tallmeister (rhvsv): Rahvusvabameelse rühma nimel on mul au järgmise seletusega esineda.

Praeguse Vabariigi Valitsuse moodustamisel pidasime meie tarvilikuks meie tehtud ettepaneku — Vabariigi Valitsusest osa võtta — tagasi lükata. Sellega ühenduses teatasin mina Vabariigi Valitsuse ametissekutsumisel rahvusvabameelsete erakonna Riigikogu rühma nimel, et meie uue valitsuse poolt hääletada ei saa, muuseas ka sellepärast, et meile midagi teatatud ei olnud uue valitsuse töökavast.

Vahepeal on härra Riigivanem uuesti meie poole pööranud järelepärimisega, kas ja missugustel tingimustel meie valmis oleksime oma valitsusest osavõtmist uuesti kaalumise alla võtma. Kuna meie kunagi opositsiooni ei ole teinud opositsiooni enese pärast, vaid iga Vabariigi Valitsuse tegevust toetanud oleme, niipalju kui see meie arusaamise järgi riiklikkude huvidega kooskõlas seisis, ei võinud meie muidugi ka praeguse Riigikogu enamuse poolt ametissekutsutud valitsusega igal tingimusel vastollu jääda, vaid pidasime oma seisukoha revideerimise võimalikuks. Esitatud Vabariigi Valitsuse töökava on meile kindlustanud, et praegune valitsus töötada mõtleb poliitiliselt meile vastuvõetavas suunas, parempoolse tagasikiskumise plaanidest hoidudes, mille juures ka võitlemist riigielus ettetulevate väärnähtuste vastu eriti on rõhutatud, mis algusest saadik rahvusvabameelsete erakonna nõudmiste hulka on kuulunud. Seda arvesse võttes oleme meie valmis niipalju kui Vabariigi Valitsus oma deklaratsioonis antud sihtjoontele ustavaks jääb, tema tegevust toetama ja leiame võimalikuks uue kaubandus-tööstusministri ametissekutsumise poolt hääletada.

Juhataja **A. Rei**: Kodukorra § 104. põhjal panen hääletamisele ettepaneku, kutsuda kaubandus-tööstusministriks rkl. Ernst Veberman. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 51 häält, vastu 19, — seega on rkl. Ernst Veberman kaubandus-tööstusministriks kutsutud.

4. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Kui Riigikogu koosolekul 25. novembril 1925. a. eelmise valitsuse usaldusküsimust arutati,

siis esines põllumeestekogude rühma esitajana pikema seletusega praegune härra Riigivanem, kes muuhulgas rõhutas, et mujal ilmas ka ministrite kriis on, ühed lähevad, teised tulevad ja midagi ei ole katki.

(Vahelhüüe põllumeeste rühmast: Õigus!)... Selle seletuse järele pidi arvata, et põllumeestekogude rühmal, oma esitaja kaudu nii selgesti oma seisukohta avaldades, pidid uute valitsuse kombinatsioonide kohta selged seisukohad käes olema. Ühtlasi pidi kahtlemata teada olema, mida siis uute valitsusvõimalustega tahetakse.

Kahjuks tundus juba siis, kui Riigivanema kandidaat valitsuse kujundamiseks ettepanekuid tegi üksikutele isikutele valitsusse astumiseks, et need ettepanekud ei olnud juhitud kavakindlusest, vaid kandsid sootu juhuslikku laadi. Edasi ei olnud siis, kui uue valitsuse koosseis Riigikogule esitati, ka midagi kuulda uue valitsuse tegevuskavast. Nüüd esitatud valitsuse deklaratsioon kannab nii üldist laadi, et üks vana poliitikamees täna veel ütles, et tema äranägemise järgi see valitsuse deklaratsioon küll kõige sisuvaesem on, mida meie oma riigitegevuses oleme kuulnud. Peab ütleva, et siin tõesti rohkem literatuuri on, kui valitsuse tegevuskava sihtjooni ja sisulisi aluseid. Sellelt seisukohalt ei saa ta meid rahuldada. Meie ei saa ühtlasi sellega leppida, et isegi põlevamad poliitilised eluküsimused, mis suuremaid rühmi on ärevuses liikuma pannud, valitsuse tegevuskavas üldse tähendamata ja nimetamata on jäetud, sellest veel kõnelemata, et niisuguste põlevate küsimuste lahendamiseks mingisuguseid sihtjooni ära tähendatud ei ole.

Meie ülesanne võiks ju siin Riigikogus ikka olla valitsuse tegevuskava arvustades ühtlasi ka seda rõhutada, mida meie mitte ainult soovimatuks, vaid mida eriti tarvilikuks ja soovitavaks peame. Siin on aga õieti raske seda, mis esitatud, arvustada. Riigikogult seda nõuda, et meie ikka ja alati peaksime valitsuse tegevuskava arutamisel vagade soovidega esinema, ei oleks küllalt õige. Sellepärast ei taha ka mina soove ette tuua, vaid tahaksin eriti ühte rõhutada, nimelt neid üksikuid tühje kohti, mille täitmatajätmisel valitsuse tegevus ei saa küllalt viljakas olla.

Kui meie valitsuse deklaratsiooni üksikasjalikult vaatleme, siis näeme, kuidas välispoliitika alal eriti rõhutatakse, et tahetakse lõpule viia need majanduslikud kavatsused, millele alus pandud meie ja Läti vabariigi vahel nimelt, et lähendada mõlema riigi majandushuvisid teiste naaberriikide omadega. Mis sihis see peab sündima, seda ei kuule meie. Meile on aga teada, et praeguse valitsuskoalitsiooni suurema rühma esitaja, kes osa võttis läbirääki-

mistest Eesti ja Läti põllumajanduse suhete arendamise asjus, on võimalikuks arvanud tarvilikuks tunnistada, et meil nisutolli hästi tõstetaks. Meie oleme sellest siin varem küllalt kõnelenud, et meie kõiki muud võime, aga mitte nisu kasvatada. See ei lähe korda lihtsalt seepärast, et meie kliimaatilised ja pinna olud selleks soodustusi ei paku. Ja kui meie hakkasime Eesti-Läti majandusliku liikumise puhul eriti nisukasvatust soodustama, siis ei sünniks see meie, vaid Kuuramaa põllumeeste kasuks. Seal on tõesti nisukasvatus õige suurel määral välja arenenud ja tähendab rahvamajanduslikult väga soodsat ala, mille soodustamine ja kaitse Läti põllumehel väga kasulik ja tähtis oleks. Kui meie tahaksime nüüd selles suunas edasi minna, siis paneksime Eesti tarvitajatele teatud koormatuse peale selleks, et mitte meie põllumajandus selle läbi ei võidaks, vaid naaberriigi oma. Kui meie nüüd seda peame kartma, et majandussuhteid nii vähesel põhjalikkusega meil hakatakse süvendama, siis ei paku praeguse deklaratsiooni osa selles küsimuses mingisuguseid vastupidiseid tagatisi.

Edasi kõneldakse Vabariigi Valitsuse deklaratsioonis kindla korra ja julgeoleku kaitsest pikemalt. Siin ei taha aga mina üksikasju puudutada, vaid tähendaksin ainult, et riigikaitse alal töötab Vabariigi Valitsus noorsoo sõjalise ettevalmistamise kava väljatöötamisele asuda ja sõjaväe õppeasutustes tarvituselolevaid õppemeetodite kooskõllasse viimist Lääne-Euroopas tarvitadaolevate meetoditega ette võtta. Siin ei ole isegi see mitte selge, kas siis noorsugu tahetakse ette valmistada riigikaitse huvides ainult kaitsevälistes õppeasutustes, või mõeldakse siin selle peale, et noorsoole tahetakse riigikaitse ettevalmistust muretseda meie üldistes õppe- ja kasvatusasutustes. Kui siin nüüd seda mõtet rõhutatakse, siis oleksime meie hea meelega kuulda tahtnud, kuidas seda meie enesele peame ette kujutama. Kui meil, näiteks, rahvakoolides hakatakse kehalise kasvatusel alal gümnaastika ja turnitundides niisuguseid võtteid harjutama, mis meil riigikaitse seisukohalt kodanikkude kasvatuses tähtsad on, siis peaks see igatahes sündima kasvatusliskude põhimõtete järgi, mitte aga vast sõjaväeliste juhtimõtete järele esijoonel. Kahjuks ei tea meie, mida meie siin ootama peame.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees
A. Jürman.)

Meil ei ole muidu kaitseväge olukorra parandamise ja nõuete rahuldamise kohta midagi öeldud. Selle vastu kuuleme meie, et meil sõjaväelaste etitusvormide küsimust veel roh-

kem hakatakse käsitama kui senni. Nüüd tulevat isegi kadettide esitusvormide küsimus päevakorrale! Meil on vanemad sõjaväelased, kes tegelikult elus seisavad, küllalt rõhutanud, et meie sõjaväelaste palgaolud ja aineeline seisukord väga kitsas on. Meie ohvitserid, näiteks, ei saa isegi kõige minimaalsemaid kultuurinõudeid oma elus rahuldada, just palgaolude kitsikuse pärast. Erilise esitusvormi loomise ja maksmapanemise läbi rõhutakse nüüd ohvitserkonnale suuri ainelisi kulusid peale, mille kandmine tõesti iseäranis neile raske, kellel eravarandust ei ole. Kui meil aga nüüd isegi kadettidele sarnaseid koormatusi hakatakse peale panema, siis peab küll küsima, kas seda tõesti meie riigikaitse huvide seisukohalt tarvilikuks tuleb pidada.

Majandusliku elu alal töötab valitsus olukorda järjekindlalt tervendada. Kahjuks ei näe meie ka siin mingisuguseid reaaliveidte, mida valitsuse poolt oodata oleks. Rahaväärtuse ja majandusliku elu tasakaalu alalhoidmist tahetakse rahasüsteemi kulla alusele viimisega teostada. Küsitav on nüüd, kas selle lühikese aja jooksul, mille peale valitsus deklaratsioonis erilist rõhku paneb, suudetakse seda suurt uuendust praegusel ajal läbi viia, kus meil majanduselu siiski raske surutise tähe all ainult pikkamööda võib tervendada. Meie oleme põhimõttelikult selle poolt olnud ja oleme ka nüüd, et meie rahasüsteemi alus kindlaks kujuneks. Kas aga nüüd, kus meil isegi eelarve küsimus käesoleva aasta kohta veel lõpulikult lahenenud ei ole, suudetakse seda suurt uuendust mõne kuuga läbi viia, on teine küsimus. Sealjuures on ka nüüd üksikud töötused meie majandusliku elu tervendamise juures väga deklaratiivset laadi, kui meil öeldakse, et Eesti pank tuleb ümber moodustada puhttüüpiliseks emissioon-pangaks. Sellest on ammugi juba juttu olnud, ja Eesti pank on oma elunditega ka selle poolt olnud, et see ümberkujundus pea täide viidaks. Kuid ei ole mõeldav, et meie Eesti panga ühekülgselt emissioon-pangaks muudame, niikaua, kui meil rahvamajanduse nõuete rahuldamiseks teisi vastavaid krediitasutusi ei ole, mille peale meie võiksime need ülesanded panna, mida Eesti pank algusest peale on sunnitud olnud oma peale võtma. Mis meie siis nüüd teeme, näiteks, pikaajaliste laenudega isegi hüpoteek-panga kaudu, kui see oma pantkirju kuskile panna ei saa, muud kui Eesti pank ostku nad üles, kui kurssi ei taheta 80 pealt veel alla-poolle lasta! Või võtame isegi põllumajanduslikud laenud. Ei saa võimaldada 4—6%-lisi laene üksikute hooaegade jaoks, kas kunstpõllurammu, loomatoidu, rammutoidu, see-

mnete ostmiseks jne., vaid läheb ka pikemaid laene tarvis.

Kui ühestki pangast vastavaid summasid saada ei ole, kas siis kõik peaks ainult seepärast seisma jääma, et meie Eesti pangast puhttüüpilise emissioon-panga võiksime kujundada. Meil on kahtlemata selle mõtte teostamisel veel pikaajaline ülesehitav eeltöö ees, mille kaudu peame vastavad elundid meie rahvamajanduses ja rahvusliku krediidi alal looma, enne kui sarnaseid uuendusi ette võtame. Kui praegune valitsus deklareerib selle põhimõtte, et tema 4 kuni 5 kuu jooksul tahab neid kavatsusi läbi viia — siis minule isiklikult ja minu poliitilistel sõpradel sellesse teostamisesse usku ei ole. Eriti oleks väga huvitav, mis ütleks näiteks meie tööstuskaubanduslik avalikõiguslik esitus, kui tema niisugustest kavatsustest kuuleb, nõnda et siis mitte ainult sisseveo ja importkaubanduse laene ei hakataks kitsendada, vaid ka kõik tööstuslikud laenud likvideeritaks, et aga puhttüüpilist emissioon-panka kätte saada.

Põllumajanduse alal tähendatakse deklaratsioonis üksikute kavatsuste peale, mis aga ainult jällegi üldist iseloomu kannavad, kui maha arvata üksikud tähendused põllutöökoolide majandusliku seisukorra parandamise kohta. Peale selle tahetakse veel maareformi edasi viia, kuid kas maksaks selle peale erilist rõhku panna, ma usun, see on enesest niisugune asi, mida ükski valitsus ei võiks tegemata jätta. Oleks huvitav, kui sellest deklaratsioonist võiks midagi erilist ette tuua või sellest midagi erilist leida, kuid seda ei saa.

Deklaratsioonis seletatakse, et halbade aastate mõju järgneva majandusaasta peale tahab Vabariigi Valitsus võimalust mööda pehmen-dada, muuseas lühikeseajaliste laenude pikendamise ja tingimuste hõlbustamise teel. Nüüd oleks aga huvitav kuulda, kuidas seda mõju siis sel teel suudetakse parandada. Meil tahetakse, nagu ütlesin, lühikeseajalisi laenusid pikaajalisteks muuta. Need lühikeseajalised laenud olid antud üksikute hooaegade peale selleks, et kiireid rahvamajanduslikke nõudeid rahuldada. Seal oli tarvis seemneid, kunstpõllurammu, looma- ja jõutoitu jne. Nüüd on selge, et kui niisuguseid laene ei tarvitata õieti, vaid need summad teisel ära kasutatakse, siis lähevad niisugused laenud põllumajandusele eriti raskeks. Kasutatakse sarnaseid laenusid aga õieti, siis avaldavad nad oma mõju õige kiiresti. (J. Hünerson, põl: Aga kui taevast vihma valab. — M. Laarman, põl: Mis see väike vihm teeb! — J. Soots, põl: Vihmavarjud põldude peale.) Ütleme, et Lõuna- ja Kesk-Eestis

on tõesti vihma valanud ja põllumajandus selle all rängasti kannatanud, siis tuleb meil kahtlemata selle põhimõtte järgi käia, nagu käiakse ikaldusaastate puhul, nimelt tuleb niisugustel hädakordadel laene lühikeseks ajaks pikendada. Kuid üldiseks juhtnööriks seda põhimõtet seada ja katsuda senni antud laene pikaajaliseks muuta, see oleks hädaohtlik meile just sellepärast, et siis need, kes tõesti võiksid laene tagasi maksta, sellel korral seda ei tee. Ja mis selle tagajärg on? Meie ei saa siis anda uusi laene neile, kes nende laene võiksid tagajärjerikkalt talitada ja uusi väärtusi luua. Meil ei ole ju raha kuskilt nii väga palju võtta. Kui kõneldakse, et Eesti panka teatud aegadel liig ohtrasti on ära kasutatud meie tööstus- ja kaubandusala kerdiidi nõuete rahuldamiseks, siis oleme meie õigusega rõhutanud, et ka põllumajandusele tuleb vastu tulla tema nõuete rahuldamiseks, kuid otstarbekohaselt. Kui meie piiratud kapitaalitagavarad kinni paneme laenude pikendamise teel, siis paneme meie sellega suure osa laenukapitaalist seisma. (J. Hünerson, põl: Aga kui põllumees maksta ei jõua?)... Nagu ma juba ütlesin, kui üksikute kordadel maksuõuetuse ja raskustega tegemist on, siis selgitatakse see ja pikendatakse laene. Kuid see ei ole siis sugugi üldine kord ja hüüdsõna, vaid hädapärast vastutulemine.

Kui meie sellejuures piirdume ainult laenude pikendamisega, siis kergendame meie seda halba mõju, mida halvad aastad toonud, ainult üksikute põllumeeste suhtes, kuid põllumajandus ei võida seeläbi üldiselt mitte palju. Siin oleksime heameelega kuulda tahtnud, missugused kavatsused on praegusel valitsusel, eriti nüüd algava seemneostu alal ja kevadise põllutöö hooaja eel, sellepöolest, et katsutakse viljakaid laene võimaldada. (Vahelhüüed paremalt poolt.) Seal räägitakse mingisugusest „sõnnikust”, kuid see on sealne eriaine, nende omavaheliste hüüete peale ma ei reageeri, sest siis läheks minu kõne õige pikaks ja mitmekesiseks.

Meie peame siin eriti rõhutama, et positiivsetest kavatsustest just meie põllumajanduse viljakuse võimaldamiseks meil siin midagi kuulda ei ole. Siin tähendatakse, et põllumajanduslikkude ehituskrediitide kohta tahetakse soodustatud tingimusi maksta panna. Kuid ka siin puuduvad igasugused andmed selle kohta, missuguses suunas see peab sündima. 1925. a. maikuul esitas endine põllutööminister eelmisele Vabariigi Valitsusele kavatsused põllumajanduse alal ehituskrediiti suuremal määral võimaldada, kuid riigikassa huvide seisukohalt rõhutas rahaminister, et praeguse rahan-

duse ja rahvusliku krediidi ning riigikassa seisukohalt praegu võimalik ei ole neid kavatsusi teostada. Nii on seal kokku lepitud, et rahaminister katsub Riigikogu rahaasjanduse komisjonis seda küsimust selgitada. Ja seal on siis arvamisele jõutud, et tarvilikku ehituskrediiti saab edaspidi võimaldada alles maapanga kaudu, mis aga muidugi enne asutada tuleb. Kui nüüd rahaministri kohale endine mees jäänud on, siis peab arvama, et praegusele valitsusele needsamad kaalumised rahaministri poolt on esitatud. Järelikult ei või arvata, et nüüd valitsuse lubadus endisel alusel võimalikuks saab. Kui aga rahaminister oma seisukohta on võinud muuta, siis oleks pidanud sellest öeldama, et meie teaksime, missugustel alustel, missugustel põhjustel see siis oli. See lubadus on siis enam kui küsitav. Sest vahepeal ei ole midagi sündinud, et nüüd ehituskrediiti takistamatult võiks suurendada.

(Sekretäri kohale asub abisekretäär
J. Raudkepp.)

Siis kõneldakse deklaratsioonis veel, et põllutöökoolide majanduslikku seisukorda tuleb parandada ja õppeabinõusid täiendada. See on selge, et meie põllutöökoolid rohkem õppeabinõusid peavad saama, aga kuidas siis veel tahetakse meie põllutöökoolidele vastu tulla, sellest ei kuule meie midagi. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Riigi poolt on nad toetust saanud, kui nad ise midagi teinud on. Seal oleksite teie pidanud ammu niisuguse jutuga tulema, siis teie oleksite kuulnud, kui põhjendamata niisugune jutt on. Teie olete aga kuulnud, et näiteks põllutöökoolidele anti metsa hinnata kütteks ja ehitusmaterjaliks. Meie kuulsime läinud eelarve arutamise korral, kuidas valitsus tahtis põllutöökoolide laenufondiks 15 miljonit saada, aga Riigikogu ei saanud rohkem anda kui 5 miljonit. (J. Hünerson, põl: Maad võeti käest ära! — Vahelhüüe paremalt poolt.) ... Kui niisugused haiged seal asja ajavad, kes ei oska majapidamist! (Vahelhüüe paremalt poolt: Kus need terved siis olid?) ... Noh, terveid ei lastud ligigi! Ja niisugused lõukoerad, kes maal ässitades ümber käivad, need on seal asja ajanud. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Meie lõukoer tegi midagi, aga teie lõukoer teeb ainult sõnu, inetuid sõnu! — Seal on nüüd põllumajanduse alal ära jäänud nagu ma enne tähendasin, just põlevad küsimused. Meil ei nimetata valitsuse deklaratsioonis midagi, kuidas siis valitsus tahaks popsiküsimust lahendada. Praegu on küll popsideseadus Riigi-

kogus arutamisel, aga selle lõpulik vastuvõtmine kujuneb selle järele, kuidas enamusrühmad Vabariigi Valitsusega eesotsas oma seisukohad valivad. Senni ei ole uue valitsuse ajal valitsuse seisukoha avaldamist selle seaduse arutamise puhul tunda olnud. Meil on ajakirjanduses sellest juttu olnud, et popsiküsimuse lahendamise alal koalitsioonis olevate rühmade vahel kokkulepe võib olla, mis selle küsimuse sootu teisiti lõpetab, kui need seda soovivad, kes seda küsimust tahavad lahendada. Siis oleks enam kui tarvilik olnud, et valitsus oma seisukohad kindlasti oleks väljendanud. Nõndasama erutab avalikku arvamist ja kogu rahvast ka maatasu küsimus. Meil ei ole võimalik kõneleda valitsuse kavatsustest tulevikus, kui nüüd niisugune suur küsimus ei kutsu välja valitsuse seisukohaavaldamist.

On kuulda olnud, et valitsus on arutanud maatasu küsimust eriti väljamaalaste suhtes niisuguselt seisukohalt, mis vastuvaidlusi peab esile tooma, eriti nende poolt, kes tahaksid seda küsimust rahvuslikust seisukohast lahendada. Meie ei kuule aga siin sellest midagi. Kas tahetakse selles sihis edasi minna või mitte.

Meil ei ole isegi kirikumaaade tasu küsimuse kohta midagi öeldud, ehk küll valitsuskoalitsioonist rühmad osa võtavad, kes senni omavahel olid vastupidisel seisukohal selle küsimuse suhtes. See ei oleks ülearune, kui siin niisugust vastolulist küsimust kindlasti selgitataks.

Kõik need küsimused jäävad kõrvale. Ja teisi küsimusi, mis avaliku arvamise ja kogu meie rahva tähelepanu oma peale tõmbavad, töötatakse õige kergesti lahendada. Nii näiteks lubatakse väljarändamist ära hoida sellega, et nendele, kes tahavad välja rännata, antakse maad kodumaal. See on väga kena! Kes tahab välja rännata, see öelgu seda ja temale antakse kohe maad! Iseküsimus on ainult, kust see maa võetakse. Meil on enne kõneldud, et meil soodustatakse näiteks vahvaid mehi, neid, kes frondil võidelnud, mõnikord ka neid, kes frondi taga olnud! Kas siis nüüd hakatakse soodustama väljarändajaid sõdurite kulul? Hakatakse likvideerima endisi maa-andmisi! (M. Martinson, põl: Reeseni retsepti järgi.) Kus siis need suured maatagavarad olemas on, millega suurest väljarändamise hädaohust arvatakse jagu saavat! (J. Kana, tões: Niisugust padrikut, nagu Brasillias, on meil enestelgi.) Kui padrikutega mõeldakse tulla, siis öeldagu seda, siis teame, kuidas asi välja näeb! Aga nüüd sellest midagi kuulda ei ole.

On raudteevõrgu laiendamise kohta töötus antud, et valitsus tahab otstarbekohaselt talitada. See oleks huvitav! Kas siis valitsus arvas, et meie usume, nagu talitaks tema otstarbekohatult!? (J. Hünerson, põl: On ette tulnud.) ... Niisugust töötust anda on liigne! Nõnda võiks arvata, et sellele veel juurde lisatakse: valitsus tahab seaduslikult talitada! (M. Laarman, põl: See oleks väga tarvilik.)... See oleks küll väga kõlav, aga vähese sisuga. Sest kui Riigikogu valitsuse ametisse kinnitas, siis ikkagi selle eeldusega, et valitsus talitab otstarbekohaselt ja seaduslikult. Muidu ei oleks ka enamusrühmad selle koosseisu poolt oma hääli andnud.

Haridusalal tahetakse õppekavasid lihtsustada ja jällegi — „otstarbekohasemaks“ teha. Mille poolest, — selle kohta jääb võlgu valitsuse lähem seletus. Õppekavade revideerimine oli käsil juba endise valitsuse ajal. Algkooli õppekavade muutmise ja lihtsustamise kohta on tööd käimas olnud eelmise haridusministri ajal. Nüüd on küsimus, kas tahetakse jätkata seda teed. Sarnasel korral on terves ilmas sarnane viis, et öeldakse: meie talitame oma eelkäija sihtide või mõtete järgi, ja siis teame, mida oodata on. Kui praeguse valitsuse uus haridusminister tahab oma eelkäija sammudes käia, siis öeldagu seda; siis teame meie, mille poole püütakse. See aga on ütlemata jäetud, ja meil tekib arvamine, et midagi uut ette võetakse. Kui aga midagi uut tulemas, siis tahetakse heameelega teada, mis nimelt, et teaksime seisukohta võtta. (Vahelhüüe: Konkreetseid ettepanekud.)... Mitte ainult konkreetseid ettepanekuid, vaid oleks tarvis vähemalt üldlausetes ära tähendada, mida kavatakse ette võtta. Seda ei ole aga sündinud.

Iseäralikult nagu uuendusena paistab meile valitsuse seletus, et kohtu alal tahetakse enneaegse tingimisi vabastamise instituut tegelikult rohkem tarvitamisele võtta. See on iseäralik, kui valitsus seda deklareerib, sellepärast et meil selle instituudi käsitlemine on põhiseaduse järgi rippumatu kohtu asi. Kui valitsus esineb sarnase töötusega, siis oleks huvitav teada, kas valitsus loodab mingisugusel teel oma mõju maksma panna sel alal. Mis teel ja missuguste abinõudega? Kui nüüd siin Narva notaariust eeskujuks võetakse, kus administratsiooni korraldustest juttu on, nii et notaarius lohakuse pärast oma kontori peab sulguma kohtuministri määrusel, ja siis järgmine minister nii armuline on ja seda jälle avada lubab, siis on asi hoopis teine. Kohtu tegevuse alal ei saa aga kohtuminister, ega kogu valitsus mitte midagi ära

teha, kohtu tegevusse ei või valitsus tungida. Sellepärast on see töötus minu arust päris ilma olulise aluseta ja kõlab ainult siis kenasti, kui teda ligemalt arutama ei hakata ega tõsiselt ei võeta. Seda mööda, et kogu see valitsuse deklaratsioon õige vähe valgustab valitsuse ülesandeid, peame meie tähendama, et see deklaratsioon ei rahulda meid, kui valitsuse tegevuskava aluste ja sihtide ära tähendamine, vaid jätab kõigis neis küsimustes, mida tema puudutab, vastuse andmata ning jätab rahvasituse ootama. Ainult ühte muljet võib see deklaratsioon süvendada, et valitsus tahab erilisel ära oodata, mis Riigikogu teeb. Deklaratsiooni alguses rõhutatakse nimelt, et Vabariigi Valitsus arvab tarvilikuks, et kohe asutaks seadusandliku töö lõpetamise kava kokkuseadmisele. Siin on näha, et valitsus on valmis selle töökava kokkuseadmise juures kõike Riigikogu vastavaid soove arvesse võtma ja oma tegevust sellel alal täiesti kooskõlla viima Riigikogu kaudu avaldatud rahva tahtega. Kui nüüd valitsus ära ootama jääb, kuidas see rahva tahe ennast ilmutab, siis tema selle 4—5 kuu jooksul ei saa valmis teha tegevuse kavagi, rääkimata tegevusest enesest! Sellepärast oleks ka siin pidanud valitsus esinema oma seisukohalt tegeliku valitsemise töö kavaga, teatavate kavatsustega, mis Riigikogu oma poolt võiks arvesse võtta. Algatus peaks täiel määral valitsuse käes olema, eriti mis uute seaduseelnõude esitamisesse puutub. Rahvaesitus saaks siis hinnata neid kavatsusi tegeliku elu nõuete järgi. Varemalt on just paremalt poolt ette heidetud, Vabariigi Valitsus olla otsekui Riigikogu komisjoni seisukohale surutud. Sarnase deklaratsiooniga pannakse aga niiöelda „ile“ täpp peale, kuna siin kavatsatud on mitte isetegevust valitsemise töö teostamisel, vaid teatavat üldist valmisolekut Riigikogu näpunäidete järgi käima. See ükski ei ole aga valitsuse tegevuskava aluseks küllaldane.

Kõigi nende puuduste ja puudujäämiste seisukohalt ei saa meie sarnast deklaratsiooni kui valitsuse tegevuskava mitte heaks kiita.

M. Martna (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed! Eelkõneleja viibis valitsuse deklaratsiooni juures ja juhtis tähelepanu selle peale, et siin väga palju uut või seda mitte ei ole, mis valitsuse kavatsusi uuest või tõesti esilolevatest seisukohtadest väljendaks. Ka minu rühm ja mina olime selles arvamisest ning kaalusime, kas deklaratsiooni juures üldse sõna võtta. Kui deklaratsioone üks-teisega võrrelda, kui seda siin võtta ja läinud-aastast, siis veel vanemaid, siis on selle viimase juures niipalju uut, et kui endistes oli asju,

mis ometi mõnda tegeliku elu küsimust ligemalt puudutasid, siis viimases deklaratsioonis seda enam ei leidu. Aga see, mis viimases deklaratsioonis leidub, mis tõesti oluline on, see ei puudunud ka eelviimases ja eel-eelviimases, kuid oli ainult teiste sõnadega väljendatud. Üks asi, mis selles viimases deklaratsioonis, härra Teemant'i valitsuse deklaratsioonis, tõesti uus on, see on lehekülj 5-as väljendatud: raskemalt karistatud vangide tööd tuleb sihikindlalt ära tarvitada soode harimisel ja teistel maaparandustöödel. Muud uut ma siit tõepoolest ei leia. Muidugi, kui meie selle juures kaalusime, kas sõna võtta või mitte, siis pidasime sellest seisukohast kinni, et opositsioon sõna võtmata ei või olla. Valitsuse ametisseastumine on riiklikus elus siiski niisugune samm, mida silmas tuleb pidada, ja niisugune silmapilk, kus riigielusse puutuvate küsimuste juures viibida ja nende kohta mõtteid vahetada ning väljendada tuleb. Sellelt seisukohalt ei või opositsioon loobuda, sest mõne järgneva uue valitsuse ajal võiks see veel tarvilikum olla kui praegu. Ajakirjanduse „opositsioon“ on ju nüüd uuel valitsusel väga sõbralik, ja see sõbralik ja vastutulelik opositsioon on juba mitmel korral näidanud, nagu ei oleks valitsuse deklaratsioonil mingisugust mõtet, sest tegelikult astub valitsus enne ametisse, kui ta oma deklaratsiooni avaldab. Mis mõte on siis veel 2—3 nädalat hiljem deklaratsioonil. Kuid kui opositsioon juba algusest peale sellest loobuda ei võinud, siis olid tal selleks oma põhjused ning neist põhjustest ei või ka opositsioon praegu loobuda. — Minu rühmal oleks deklaratsiooni kohta öelda järgmist: valitsus näeb ette, et ta riiki saab juhtida ainult lühikest aega, ja sellepärast võivad need kavad ainult lühikesed olla ja pealiskaudsed. Aga kui meie kavatsusi lähemalt silmitsesime, siis näeme, et paljud asjad võtavad aastaid ja aastaid nende läbiviimiseks. Lugupeetud eelkõneleja tähendas juba mõne asja kohta, et valitsus ütleb oma suud lahti tehes, et ta õige lühikeseks ajaks siia jääb, aga kui ta üksikasjade juurde läheb, siis paistab nõnda välja, nagu kavatses ta õige pikaks ajaks riigi etteotsa jääda. Mis praegusel silmapilgul Eestis eriti tähtis oleks olnud, ja millest valitsus mitte mööda minna ei oleks tohtinud, kuid millest ta siiski mööda on läinud oma deklaratsioonis, on järgmised asjad. Meie elame praegu elukalliduse surve all. Elukallidus on seda rängem, et meie palgaolud ja teenistusolud väga viletsad on. Meie lugesime paari päeva eest ajalehtedes, et Eesti tööpalk oma reaalkäärtuse poolt ainult $\frac{1}{3}$ sellest on, mis ta on Londonis. Kui teie seda asjaclu

olete tähele pannud, siis peate tunnistama, et Londonis palga ostujõud 3 korda suurem on kui meil. Elukalliduse vastu võitlemiseks ei leia meie aga valitsuse poolt mitte midagi. (Vahelhüüe M. Laarman'i, põl poolt.) Härra Laarman arvab, et ta ühe väga targa sõna ütles, ja kui härra Hünerson seda ka veel kinnitab, siis peab „i“ oma punkti all olema. Lugu on aga nõnda, et on küsimusi, mis tuleksid ka esimesel päeval kohe ette võtta ning neid lahendama hakata, ja on küsimusi, mis lasevad end edasi lükata. Elukalliduse vastu võitlemise asi on niisugune, mis kuidagiviisi viivitada ei luba. Teie teate kõik väga hästi, et mitte ainult töölised, vaid et ka ametnikud odava palga üle nurisevad, ja ikka on samme astuda püütud, et palkasid tõsta. (J. Holberg, põl: Palga üle nad nurisevad, aga kas nad tööd ka tahavad teha!) No jah, selle üle võime ju ka kõneleda, härra Holberg, aga ma kardan, et Teie veel noorepoole mees olete ja et Teie selle üle otsustama kutsutud ei ole, kas tehakse vähe tööd või mitte, ja kui tööd vähe tehakse, siis ka neid põhjusi otsida võib, mispärast tööd vähe tehakse. — Tähendab, elukalliduse vastu võitlemine ja palgaolude korraldamine, need seisavad teatavas ühenduses ja nendest mööda minna ei oleks valitsus tohtinud. Ma pean aga ütleva, et ta siin truult oma eelkäija jälgedes käib, sest ka praeguse härra Teemant'i valitsuse eelkäija ei suutnud või ei tahtnud selles asjas mitte midagi teha.

Siis on maksusüsteemi muutmine, millest meie rühmas juba aastate viisi on kõneldud, sellest ei kuule meie ka mitte midagi. Meie kuuleme küll üksikasju, et on nõuks võetud ikaldusaasta pärast tulunormisid talupoegadel vähendada. Minul isiklikult ei ole midagi selle vastu. Ka mina tean, et meil on ikaldusaastad olnud ja tunnistan, et talupoegadel on raske olnud, aga sellest hoolimata peame oma riigi ometi üleval pidama ja teinekord, kui see teie huvides on, siis rõhutate teie, et $\frac{3}{4}$ meie rahvast maal elab ja et 59% on põlluharijat rahvast. Tähendab, suurem osa on põlluharijad, ja kui teie nüüd selle suurema osa maksusid vähendate, siis tähendab, peab see raske koorem vähema osa peale langema ja see teine osa on tööliklass, kelle majanduslik seisukord on igatahes palju viletsam kui põllumeeste oma. Kui meie nüüd kuuleme deklaratsioonis, et põllumeeste seisukorda tahetakse selle kulul kergendada, kes veel raskemates oludes seisab ja kannatab, siis ei saa meie sellest aru ja ei saa öelda, et siin mingisuguseid asjaolusid tõsise riigimehe tarkusega on kaalutud ja tegutsetud. — Mitte eelmise valitsuse deklaratsioonis, vaid

kui ma ei eksi, läinud aasta eelarve arutamise puhul kõneles selleaegne ja praegune rahaminister härra Sepp ühel juhtumisel mõnesugustest uutest maksudest. Kui ma ei eksi, nimetas ta kahte uut maksu: üks pidi tuttav väärtuste juurdekasvu maks olema, teine pidi mingisugune teine omandusemaks olema. Meie, eriti mina, jäin ootama, et see uuendus läbi viidaks, aga muidugi ei sündinud seda mitte. Nüüd on seesama rahaminister ka selles uues valitsuses ja selle deklaratsiooni puhul oleks tal vähemalt võimalus edasi kõneleda, kuidas asi edeneb ja kas ta selles suunas midagi kavatseb. (Vahelhüüe J. Sepp'a, mo poolt.) Lubage, härra Sepp, Teie lähete ju teiste asjadega 2—3 aastat edasi, siis lubage ka mulle sellest kõneleda, et kui tahetakse südame- või hingeharidust ja kõiki niisuguseid asju kasvatada, siis nõuab see palju pikemat aega, nii et ei tarvitse veel sugugi valitsuse kahte kuud meelde tuletama tulla. Tean seda väga hästi, kõnelesin sellest enne Teid juba, et valitsus deklaratsiooni esimestel lehekülgedel, niipea kui ta suu lahti teeb, kohe sellest kõnelema hakkab, et ta lühikeseks ajaks ametisse jääb, ja alles siis kõneleb edasi teistest asjadest. (J. Sepp, mo: Ma ei nimeetanud sugugi ajast, vaid koguni teist asja.)

Selle asemel, et sarnasel kombel maksusüsteemi muuta katsuda, näeme, et härra rahaminister, — kuna ta praegu ametis on, siis võime ometi selle üle kõneleda, mida ta minevikus on teinud, — on aina kaudseid maksusid tõstnud, tollisid kõrgendanud, piirituse monopol on jäänud, tubakatollile on juurde lisatud, ja kui ma ei eksi, siis rehkendab härra minister sellega lisisissetulekuid üldse 140 või 200.000.000.— (J. Kana, tõe: Ütleme, suitsetame vähem ja asi korras.) Raske on Teile midagi rasvast ütlemata jätta, härra Kana, nii elatanud mees kui Teie olete ja pole senni ikka veel elutarkusele jõudnud, et see mitte nii hõlbus ei ole suitsetamist maha jätta. Selleks on Teil näiteid nii paremalt kui ka pahemalt poolt. Võib olla olete ehk ka Teie maha jätnud, mina ei ole kunagi suitsetanud, aga ometi olen ma seda näinud, et teised ei tee seda nüüd, ega ka edaspidi pole loota, et nad suitsetamise jätaksid. Samuti pole ka härra rahaministrist loota, et tema tubakasuitsetamise vastu tahab võidelda, vaid tema arvab, et härra Kana ja teised suitsetamist maha ei jäta, ja et tema oma 140.000.000.—sisse võtab, sellega rehkendab tema. (H. Bauer, krst: Mis härra Jonas selle kohta arvab?) Siis on tööpuudus, mis meil nüüd juba kauemat aega põnevalt päevakorral on. Eelmise valitsuse deklaratsioonis oli selle kohta mõni sõna öeldud, et valitsus

püüab selle vastu võidelda. Praeguses deklaratsioonis on sellest niipalju öeldud, et — ta on väikene küll, aga — (J. Hünerson, põl: Käes.) aga ilma Hünerson'i abita. „Talvel töötajäänud tööliste tuleb riiklikkude ja omavalitsuste korralduste abil elamisvõimalust muretseda.“ See on kõik! Mullu oli kuulda, et töö-koolekandeministeerium tahtis tööbüroode seadust uuendada, see oleks igatahes ka üks punkt olnud siia deklaratsiooni võtmiseks ja tähtsam kui see, mida ma siin ette lugesin, et vangidega mõeldakse soid kuivatama hakata.

Ja viimaks, noh mul on ju teataval määral häbi seda puudutada, nimelt meie korterikriisi. See on igatahes kui vähjatõbi, mis meie rahva elujõu kallal sööb ja pureb. Eelmised valitsused on, peale härra Vestel'i, püüdnud suurema või vähema häbelikkusega sellest mööda hiilida, et mitte midagi teha. Ma pean ütleva, et härra Vestel veel siiski selle tarvis 200.000.000.— leidis ja selle paarisaja miljoni abil tekkis teatud elavus ehitustöös. See on nüüd suikunud ja suigub ikka rohkem. Härra Sepp, mul on raske seda juurde lisamata jätta, endine sotsialist-revolutsionäär .. (J. Hünerson, põl: Kes? Kas see?— Näitab rkl. J. Sepp, mo peale.)... rahaminister härra Sepp ütles mullu — korteriolude parandamine on luksus. (Naer.) Noh mul on ju üsna heameel, et mina austatud härradele mõneks minutiks löbu oskan teha. (Naer põllumeeste rühmas.) See ei ole ju mitte rahaminister härra Sepp'a „ainuõigus“ hanijalgade vahel. Meie riigimehed on enamjagu kõik selles arvanimes. Härra Teemant'i seisukoht, mille tema nõndanimetatud üüriseaduse komisjonis ette tõi, oli selle küsimuse peale see, et kõige parem korteriolude kriisi lahendamine on üüriseaduse Hundikuristikku viskamine. (Naer.) Ja härra Päts ütles omal ajal: „Tehku ometi rahvas ise! Mis teie ikka valitsuse juurde tulete“! Härra Päts kui riigimees ütles sellega, et valitsus ei ole rahva jaoks, vaid valitsus on valitsus. Kui vanasti mõni kuningas, kui ta tahtis demokraatlikku ehk rahvalikku nägu ette teha, ütles, et tema rahva esimene teender riigis olla, noh siis härra Päts ütles korterikriisi lahendamisel, et mis see valitsusele korda läheb, tehku ometi rahvas ise. See oli veel kuninglikum kui kuningas. (K. Päts, põl: Mina lei ankuninglikke võtteid.) Härra Päts oli siis rohkem kui kuninglik, sest kuningas ütles, et tema on rahva teender, aga härra Päts leidis, et valitsus ei ole mitte rahva teender, vaid rahvas teenigu isennast. Ma ei räägi sellest kahesajast miljonist, see kakssada miljonit tuli, võib olla, vastu härra Päts'i tahtmist, või härra Päts võis ju selle poolt olla, kuid igatahes ei saa Teie ega keegi seda tagasi võtta, et härra Päts seda öelnud ei ole.

(K. Päts, põl: Ütlen ikka veel.) No jah, ja mina kahjatsen seda väga. (K. Päts, põl: Ega see Teie kahjatsus mind õnnetuks ei tee.) Ja seda ma kahjatsen ka, et ta seda ei tee. (K. Päts, põl: Teie olete üldse kahjatsemise tujus.)

Teisal ollakse ometi targem. Läänud suvel oli Helsingis korterireformi ühiseuse poolt korraldatud korterireformi kongress. (Vahelhüüe.) Shveitsis on neid palju sagedamini. Meil on ka Soomes oma esitaja minister, aga meie ei kuulnud midagi sellest kongressist. Ometi kõneldi seal väga huvitavaid asju. Kahtlemata ei kuulnud valitsus ka midagi sellest. Mina olin meie Soome ministriga Genfis koos ja küsisin tema käest, kas ta on midagi sellest kuulnud — muidugi ei olnud ta midagi kuulnud ega tähele pannud. Aga seal ütles üks Soome valitsuse liige: Kui meil öeldakse, et meie rahvas on liig vaene, et korteriolusid parandada, siis pean mina ümberpöörduvalt ütleva, et ta ei ole rikas küllalt, et korteriolude parandamisest loobuda, sest kõigetähtsam riigi elus on rahva elu- ja tööjõud, ja kui meie sellest ei hooli, siis pillame meie rahva kõige kallimat vara. Nõnda arvas see Soome riigimees. (J. Mürk, mo: Peaks uusi maju ostma, aga mitte vanu.)

Need oleksid hädaliste asjade seas kõgehädalisemad, mida ma siin puudutasin, nendest aga ei lausu valitsuse deklaratsioon mitte sõnagi. Aga millest ta siis lausub? Ta ütleb muidugi, et ta tegevuse juhtnööriks on rahu ja hea läbikäimine kõigi teiste riikidega. See on ju nüüsgune viisakuse lause, mis kunagi puududa ei tohi, ja kui ma teile, austatud härrad, meelde tohiksin tuletada, et eelarvete arutamise ajal 1914. a. kevadel kõik riigi valitsused sedasama kuulutasid, aga sügisel oli neil kõigil sõjariistad käes ja rahu oli otsas! — Ma ei eelda seda meil mitte, nii palju kindralid kui meil ka on, selles olen ma kindel, et nad keegi seda ei taha, nad täristavad küll mõõka manöövritel niisama ja neid pannakse sealtpoolt tähele, kus seda tähele panna tahetakse ja teatakse, et see paljalt täristamine on ja muud mitte midagi. (M. Laarmann, põl: Teie olete polkat tantsinud hirmu pärast! J. Hünerson, põl: Seda ei maksa täristamiseks nimetada! A. Tupits, põl: Vaadake, kas müüris auku ka on, kust välja saab!) Laske need väikesed torkimised olla pealegi, teie ei jõua nendega kuigi kaugele. Võib olla, et Teie, härra Tupits, tõepoolest seda müüriauku otsinud olete. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Teie võite ju nüüd omale sõnu lubada, missuguseid tahate, ma ei saa teid keelata, aga kui teie asja juures tõsiselt tahate olla, siis ma lähen selle kindla korra ja avaliku julgeoleku kaitse juurde tagasi,

mida peaminister erilise rõhuga ette kandis . . . (J. Hünerson, põl: Seda ei maksa ka täristamiseks lugeda.) See ei ole täristamine selles mõttes, vaid see oli teises mõttes täristamine. Selle juures rõhutati häält ja kriipsutati alla momendid, mida siseminister Einbund juba enne oli alla kriipsutanud. Meie võime siit ridade vahelt niipalju juurde leida, et selles asjas kõigevaljema käega talitada tahetakse. Selle kohta ütlesin mina, et see kõigeõigem talitusviis ei ole. Vast lubate mulle ühe nime meelde tuletada, see on Macciavelli. Ta annab oma kirjades oma vürstile, keda ta õpetada tahab, nõu: Vala verd nii palju, kui sinu huvides vaja läheb, ulatagu ta sul põlveni, ole julge, astu oma asja eest välja, kaitse teda kõigi abinõudega. Aga kui sa seda küll oled teinud, siis ära unusta heategusid tegemata, ära unusta rahva südameid võitma hakkamast. Meie seda senni ei ole teinud. Ma arvan, meil oleks see aeg pidanud käes olema vähemalt ka Macciavelli sõnade järgi talitama hakata. Ma oleksin heameelega tahtnud siit midagi sellesarnast leida, et meie valitsus nüüd pärast seda, kui 1. detsember enam-vähem on likvideeritud, et ta oma valjuseviulile ka vähe teisi vintsisid, nootisisid, keeli peale tõmbaks. See oleks igitahes väga ajakohane küsimus ja möödapääsematu asi. (Vahelhüüe siseminister K. Einbund'i poolt.) Kuidas ma pean seda mõistma, kas jaatavas või eitavas mõttes. Kui ma jaatavas mõttes seda pean mõistma, siis ei loobu ma tänu ütlemast. See tuleb hilja, aga ta tuleb siiski. Ma oleksin hea meelega seda „ja-d“ lugenudsiit deklaratsioonist. (J. Vain, stp: Tänu öelda on enneaegne.) Tõtt öelda pole kunagi enneaegne. (J. Vain, stp: Tarvis on enne maaliitlasi tunda, siis on teada, et see tõde ei ole. J. Hünerson, põl: Tarvis südamed ja neerud läbi katsuda.) Siis meie kuulsime eile, kuidas härra minister, kes mulle praegu nii meeldivalt „ja“ ütles, põhjendas Rannu töölisteseltsi kinnipanemist. Nõnda ei talitada isegi Soomes. Soomes on nähtavasti kommunistlik hädaoht suurem, olgugi, et seal 1. detsembrist õnnelikul kombel ei olnud. Aga Soomes ei ole nii talitatud, ei ole töölisteorganisatsioonid viimaseni nii kinni pandud, nagu meil. Minu parteiseltsimehed saavad selle peale vastama, et Rannu töölisteühisus on üks kõige ilmsüütumatest olnud ja ometi pandi see kinni. (Vahelhüüe paremal poolt: Tehke need vahed selgeks.)

Edasi loeme riigikaitse asjus, et noorsoo sõjalise ettevalmistuse kava väljatöötamisele asumine ja sõjaväe õppeasutuses tarvituselolevate õppemeetodite kooskõlasse viimine sel alal Lääne-Euroopas tarvitataivate meetoditega

on ülesanne, mille teostamisele asumine viivitamist Vabariigi Valitsuse arvates ei kannata. Mina leian, et siin tahetakse väga kaetud vormil väljapoole midagi ilusaks paista lasta või teiste sõnadega öeldes, tahetakse kooli sõna tõsisel mõttes militariseerima hakata. Minu austatud eelkõneleja rääkis mundritest, ja minul seisab ikka mees üks karikatuur, ma pean ütleva, et meie karikaturistid on väga vaimukad inimesed, ja see karikatuur oli hästi tabatud. Seal oli ühe pildi peal Inglise ohvitser lihtsas mundris ja Eesti ohvitserist ei näinud midagi muud kui ainult saapad, kõik muu sätendas jõulupuutules, nii et arvamine tuli, et seal on iga lapikene välja otsitud, kuhu veel ühe kiiskava nõobi juurde võis panna. Ma ei taha siin rääkida, ma kardan, et ma kahtlustaksin ühte väga kõrget härrat, kellega minul au oli rääkida ja kes neid „kinkerlitsisid“ vihmuksideks nimetas ja ütles, et ta mitte nende vihmukside austaja ei ole, vaid näeks heameelega kõigelihtsamat vormi. Meie näeme ometi, et need vihmuksid on tõepoolest sedavõrd ülekaalu omanud, et mundri juures särava kiire pärast enam inimest ei näe. (Sõjaminister J. Soots: Ega seda deklaratsioonist ei ole.) Ei ole, härra sõjaminister, aga mina näen seda kuskilt mujalt ja näen seda ka ridade vahelt. (J. Vain, stp: Mul tuleb meelde Gogol'i „Potshtmeister“.) Ma kardan, et pannakse mingisugune seadlus maksma ja võib olla härra sõjaminister kirjutab ka koolidele mundri ette. Meil armastatakse üldse kiirgavaid mundrid, siis ei ole ime, kui meie seda ka koolis varsti leiame. (L. Johanson, stp: Põllumeestekogu saab esitusmundri. Sõjaminister J. Soots: Ega see paha ei tee.) Vaadake, meie kuuleme, et see paha ei tee, tähendab, mõte on olemas ja vana deviis on ka alles, „mis kallis, see kaunis“.

Kui minul läinud aastal mõnikord juhus või, nii öelda, õnn oli, uue — praeguse — kaitseliidu sünnitamisel olla jutujamist juures ja nõupidamiste juures, siis kujutasin ma enesele seda asutust teistmoodi ette, mina kujutasin teda ette, olgu piltlikult öeldud, ilma nende vihmuksideta. Täna kuulsin ma, et meie kaitseliit on 25.000 meest suur. Rahaasjanduse komisjonis peeti nõu selle üle, kuidas ühele osale mundrit saada. (J. Kana, tõer: Ega see ei läigi! J. Luur, krst: Mis sellest rääkida, kui palju kaitseliitlasi on. J. Hünerson, põl: See on sõjakavalus.) Mina oleksin väga õnnelik, kui see härra eksis ja palju ütles; kustutame selle 2 maha, siis saame 5.000.

Mina tulen teise asja juurde, mis kellelegi saladuseks ei või olla, see on meie riigi suured kulud, eriti mis meie sõjavägi maksab. (Vahelhüüe.) Ma ütlesin juba enne, et tõde ei ole

kunagi vara öelda ja mul on 2 kuud varem võimalus seda öelda, aga, võib olla, et eelarve ajaks veel mõndagi öelda jääb.

Meie riigi väljaminekud võrreldes Prantsusmaaga, on kuulmata suured, ja kui neid kuskilt poolt näpistama tuleb hakata, siis ei jää muud näpistamise kohta järele kui sõjavägi. (J. Hünerson, põl: Aga siis peavad meil olema head sõbrad ja truud naabrid.) Kuulge, on asju, mis oma rada lähevad, vaatamata selle peale, missugused meie naabrid üldse on, ja riigi eelarve on asi, mis enesega naljatada ei lase. Kui meie võrdleme näiteks oma riigi kulusid Prantsuse omadega ja rehken-dame pea peale, siis on igal Prantsuse elanikul maksta aastas 224 franki. Ja teie teate kõik, et Prantsusmaal loetakse praegu seisukord niisuguseks, kus öeldakse, et isamaa on hädaohus. Kui meie härra rahaminister Prantsusmaal oleks, siis ta oleks, võib olla, paar korda või rohkem juba lennanud, teie teate, et seal nende asjadega ei naljatata. Kui meie nüüd jaotame oma eelarve ära Eesti rahva suuruse kohta, siis teeb see välja 465 franki iga eestlase kohta. Meil langeb iga pea peale mitte 224 franki, vaid 465 franki. Eesti rahvas on $\frac{1}{35}$ Prantsuse rahvast ja $\frac{1}{35}$ Prantsuse eelarvest eestlaste peale ärajaotatult annaks 224 franki, kuna aga Eesti oma eelarve annab iga pea peale 465 franki. Nüüd kujutage enesele ette, kui palju Prantsuse rahvas rikkam on ja missugused varandused Prantsusmaal on ja siis kujutage enesele ette, missuguses hädaohus peaks siis meie maa olema selle maksukoormaga võrreldes prantslaste meelest. (J. Hünerson, põl: Meie hädaohu suurust ei jõua keegi ära määrata.) Noh kuulge, härra Hünerson, Teie peaksite ometi minuga ütlema, kui Teie loogiliselt mõelda tahate, et see hädaohu suurus meie maksujõukust ei tõsta, ja kui meie kokku langeme, siis langeme meie kokku. (J. Hünerson, põl: Tarvis hoida kokku.) Hea küll, tarvis hoida kokku, neid sõnu ütles ka üks riigimeestest, kes praegu kõrge koha peal on: „Kõrge rent, noh, sellest saab Eesti talumees üle.“ (J. Hünerson, põl: See pidi sots olema.) Ei, sotsid peaksite teie kõik olema, aga nii kui see inimene sots ei ole, ei ole ka teie sotsid. Sotsialism on ainukene asi, mis Eesti rahva kord päästab. (Vahehüüe.) Praegu on küll vara, seda ütlen ka mina.

Ma tulen nüüd põllumajanduse juurde. Kui meie jälle neid deklaratsioone võrrelda tahame, siis võime algusest peale hakata kunni viimaseeni ja meie leiame peaaegu ühe ja nendesaama sõnadega öeldud, et põllumajandus on Eesti riiklik alus ja seda tuleb toetada. Seda ei taha keegi salata ja seda öeldakse ikka. Kuidas paistab põllumajanduse toetamine prae-

gusele valitsusele eriti silma ja mis on seal eriti väljapaistvat? Kahjatsedes pean ütlema, et siin näib härra Tonkman'i vaade läbi löönud olevat! Nimelt loeme meie deklaratsioonist, et tuleb tööjõudu ja krediiti maale juhtida... Kui riigimehed majanduspoliitiliselt midagi teevad, siis peab eeldama, et see läbi kaalutud on. Ja kui uus valitsus ütleb, et üks tema kavatsustest, mida tema lühikese valitsemise ajal, mis ta enesele ette kujutab, tahab läbi viia, see on maale rohkem tööjõudu saata, siis peab see valitsus selgusele jõudnud olema, et meil maatööjõude vähe on. (J. Hünerson, põl: Suur puudus. Teedeminister O. Amberg: Kohtlas puudub praegu 300 meest! J. Hünerson, põl: Viljandimaal kulaks igasse talusse üks mees ära.) Ma ei kõnele praegu tööstusest, vaid põllutööst ja ega siis seega ei mõelda inimesi Kohtlasse saata, vaid mõeldakse neid põllu peale saata. (Teedeminister O. Amberg: See on ka ju maal.) Ah Teie saite valitsuse deklaratsioonist nii aru, aga siis olete Teie temast halvasti aru saanud. Mina tahaksin teile nüüd ühe pildi ette maalida sellest, kas meil on maal tööjõude vähe. (Vahehüüded paremalt poolt.) Ärge pirisege sedaviisi vahele! (Juhataja A. Jürman helistab.) Mul on andmed selle kohta käes ja ma tahaksin nad teile ette lugeda, aga ma annaksin teile nõu, et teie võtaksite pliatsid kätte ja kirjutaksite üles, et need arvud teile meelde jääksid. Meil on maal umbes 130.000 põllumajanduslikku üksust. Selle statistika järgi, mis mul praegu käes, on meil 126.000 põllumajanduslikku üksust, aga viimasel ajal on asunikud ja väikekohapidajad juurde asendatud, nii et see arv on nüüd 130.000 peale tõusnud. Nende hulgas on kohakesi, mille põllumaa ulatub kunni poole hektaarini ja nimelt on: 11.007. Siis on meil kohakesi, millel põllumaad üldse ei ole — 4.230. Siis on meil põllumajanduslikke üksusi, millel $\frac{1}{2}$ kunni 1 hektaar põllumaad, 7516. 1—2 hektaari põllumaaga kohakesi on meil 13.614 ja 2—3 hektaari põllumaaga 12.183, 3—5 hektaari põllumaaga 19.322. Need kõik teevad kokku välja 67.872 majapidamist või perekonda. Nendele lisaks tuleb 17.047 kohta, kelle põllumaa ulatab 5—7 $\frac{1}{2}$ hektaarini. (A. Anderkopp, tõer: Viimasest kategooriast harivad paljud ise.) Kokku on 84.919 kohta, või ütleme 85.000 kohta. Kuidas mina sellega tahan selgeks teha, et meil maal tööjõudu palju on? Ma võtan mõõdupuuks nõndanimetatud normaaltalu. (E. Masik, põl: Minge maale!) Kas Teie tulite sealt?

Kui meie normaaltalu niisugusena võtame, mille ühe perekonna tööjõuga ära harida võib, ja kui meie leiame, et normaaltalu suurus mõeldi 10—12 tiinu, ütleme 12 hektaarini

põllumaad, siis peame tunnustama, et ka see viimane liik, 5—7½ hektaarini, et need veel ligikaudu poole vähemad kohad on, kui normaaltalu. Kus ma siis selle peale tulen ja kas on õieti mõeldud, et normaaltalu nii suur on, et ühe perekonnaga laseb ennast üles harida? Meil on 1923.aastal võetud statistika, ma nimetan asumaa-statistika. Seal on 20—30 asunikukoha kohta statistika, ja see näitab meile, et nende töö tõepoolest perekonnaliikmetega on ära tehtud, sest sellel lugemisel leiti, et alles iga 10-nes tööline oli palgatööline, tähendab iga 10 töölise hulgas on 9 töolist perekonnaliikmeid. Sellepärast võime julgesti öelda, et meie asunikude talud on perekonnatööndused. Aga need, kelle maad vähemad on, kui asunikude normaaltalud — siin on ometi teataval viisil iga majapidamise juures ka üks perekond — siis peame oletama, et nende perekondade tööst üks hulk kasutamata jääb. Majandusteadus, eriti sotsialistlik majandusteadus õpetab, et ei ole muud varade loojat, kui elav tööst, mis olemas, on ainult elava tööst töö vili. Kui meie põllumajandus nüüd aga niisugune on, et 85 tuhat perekonda oma tööst mitte täielikult kasutada ei saa, nõnda et nad kõik oma tööst produktiks võiksid muuta, siis tähendab see, et meil seal liiga palju tööst on! (Teedeminister O. Amberg: Nad käivad mujal ka töö. Kus kohal nad siis mujal tööl käivad, härra Amberg? Statistika näitab, et asunikude juures iga 10-nes tööline on palgatööline, kelle teiste juures siis nad veel käivad. Neil 85 tuhandel perekonnal jääb arvatavasti kõigil tööst üle. (M. Martinson, põl: On käinud maal töö.) Noh, ma pean teile ütleva, et minge ometi maale ja vaadake, siis näete, et suvel on alevid tühjad ja talvel täis. (M. Martinson, põl: See on demagoogia tegemine, aga mitte statistika käsitlemine.) Peale nende väikeste maapidajate perekondade on meil maal veel umbes 50.000 teist perekonda, sest meie maaelanike terve pere on 840.000 elanikku, põllumajanduses tegevaid on 650.700, seal jääb veel maal üle 189.000 elanikku, kes siis põllumajanduses tegevad on, kui nad sealt palgatööd leiavad. Kui meie need 189.000 veel perekondadesse jaotame, siis saame umbes 50.000 perekonda, kes ka tööd tahavad. (M. Martinson, põl: Seletage, härra Martna, kust on see võetud, et 45% on puudulikult varustatud?) Mina ei astunud siin mitte selleks üles, et statistika andmeid seletada, vaid selleks, et näidata, kas meil maal on tööst puudust või läheb see raisku. Igaüks, kes tõsise pilguga asja peale vaadata tahab, peab minuga ühes tunnustama, et meil maal väga palju tööst kaduma läheb. (A. Anderkopp, tõer: Päril

õige.) Põllumajandus on iseenesest juba suvetöö, seda jääb talve peale vähem teha, mida teab igaüks ise. Isegi asunikud ja suuremad talunikud vajavad kõrvaltööd talvel heameelega, kui seda aga saada on. (Vahel hülge paremalt poolt.) Ma olen ise lapsena maal elanud ja tean väga hästi, missuguses hädas suuremadki taluperemehed on, kui neil kõrvaltööd ei ole. Ma tean, kuidas minu küla elanikud 40—50 aasta eest metsadest sarapuid otsisid, lõhkusid, vitsadeks tegid ja kimpudeks sidusid ning Pärnu viisid, kus nad sülla eest 45 rubla said. Need inimesed olid väga õnnelikud selle kõrvalteenistuse üle ja niikaua, kui Pärnus pütseptööstus oli, niikaua sai mitu küla kõrvaltööd. Teised, kes seda tööd ei saanud, vedasid Pärnu lubjakive, Pärnu on liivamaapealne linn ja tarvitab ka lupja. Ühe sülla kivide vedamisest saadi 22 rubla. Aga talupoeg pidi 18 korda paekoormaga 36—40 versta käima, enne kui ta 22 rubla kätte sai. Kõrvalteenistuse vajadus sundis teda selleks. (E. Masik, põl: Aga Teie soovitate...) Härra Masik, ma tahan teile öelda seda, et talupojad vajavad kõrvalteenistust, ja kui nad seda ei saa, siis on nad hädas, mida vähema koha pidajad, seda enam vajavad nad kõrvalteenistust. On ka neid, kes üldse kõrvalteenistusest elada võivad, sest nende oma kohakesed ei anna midagi.

Kui aga nüüd valitsus tuleb ja leiab, et sinna, kus tööstuude nii- ja niipalju raisku läheb, on vaja uusi tuhandeid juurde saata, siis ei ole see tark majanduspoliitika. — Siis mõni sõna kõlbuliku maa juuretõstmisest Brasiiliasse väljarändamise vastu võitlemiseks. Niipalju kui mina tean, maksab iga dessatiin uut maad juurde teha võsastikust, metsast või rabast — 35—40.000 marka. (M. Laarman, põl: Võib ka kallim olla ja odavam ka.) Võtame keskmise hinna ja jääme 35.000 juurde. Kui meie tahame tuhat uut talu saada ja nende alla maad juurde teha kriminaalvangide abiga, siis nende jõud igatahes kaugele ei ulataks. See annaks ainult karikatuurideks materjaali, sest kui meie enestele ette kujutame, kuidas peavad need vangid tööle viidama, peaksime vast ehk — kuna meil nüüd autobusside aeg on — autod tegema ja paneme siis need mehed õõseks sinna raudpuuridesse kuivama? Ma arvan, et meie sellega ikkagi kaugele ei saa. Harilikul viisil aga, kui me soid ja rabu kuivatada tahame, tuleb 1000 normaaltalu maa meil kümme miljardit marka maksma. (K. Tonkman, põl: Maa seest saab raha!) Muidugi, mis see härra Tonkman'ile tähendab — tema kaevab ju Kasari jõe kaldal maa seest raha välja! Ega tema seda küll ise välja ei võta — teised kaevavad välja ja tema võtab siis omale, mis teised välja on toonud. (J. Hünerson, põl: Tal

ots juba käes!) Nõnda on siis see kavatsus täitsa ilma mingisuguse aluseta ja võib meid majanduslikult veel palju suurema õnnetuse sisse viia. (O. Amberg, krst: See on sotsiaalpoliitika!) Jah, see on sotsiaalpoliitika, austatud härrad, aga väga rumal sotsiaalpoliitika, kui teie tahate töölisi maale saata, hoolimata sellest, et seal juba ennem rohkem jõudu on, kui seda tarvis, ja sellest riigimajandusele tervenemist loodate. (Vahelhüüe paremalt poolt: See on üks uus tõde! M. Martinson, põl: Kust sotsid muidu häáli saavad, kui kõik maalt linna lähevad!) Mis nüüd sellesse puutub, kes seda asja lõpulikult korraldab, siis mina igatahes kahevahel ei ole, et seda sotsialism teeb, . . . (J. Hünerson, põl: Töö lõukoerad!) . . . sest need 85 tuhat poolnäljast perekonda ja need parkümmend tuhat asunikku, kes juurde tulnud ja kes neid väikseid maid seal harima peavad, need saavad kümmeaasta pärast paratamata nägema, et nad nõnda rohelisele oksale, mida nad nüüd küll loodavad, ikkagi ei jõua. (J. Hünerson, põl: Vaid ronivad punase peale.) Ronivad punase peale jah! Teie võite ju seda küll aimata, aga aru saada — seda ma teilt küll ei oota.

Ma juhiksin veel selle peale tähelepanu, et uus valitsus oma deklaratsioonis mitmel ja mitmel korral sellest kõneleb, et ta tahab odavat krediiti siia ja sinna juhtida. See on ju väga hea asi, aga kust siis seda odavat krediiti võtta, sest valitsusel peab ju ometi raha näpuvahel olema, kui ta laenata võib? Maksusid saab ta aga vaevalt niipalju, et ta riiki nagu siia maani suudab jalgade peal pidada. Mida ta odava protsendiga tahab välja laenata, võib ta, kui õnn hea, ise kalli protsendi eest laenata! Nii ei ole võimalik mingisugust tervet majandust üles ehitada.

Nii et ma pean nüüd ütleva, nii kahju, kui mul seda ka öelda ei ole, et uue valitsuse deklaratsioon minu rühma kuidagi ei rahulda. Ülemineku-vormeli paneb keegi teine rühmaseltsiline ette.

Juhataja **A. Jürman**: Kuna Riigikogu töö kaks tundi on kestnud, siis kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7 õht.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 7.20 minutit.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäri kohal sekretäär **J. Holberg**.

Juhataja **A. Jürman**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Minu eelkõnelejad on tähendanud, et deklaratsioon, mida uus Vabariigi Valitsus esitanud, ei rahulda sellepärast, et tema ei sisalda midagi uut. Et tema ei rahulda ja et tema midagi uut ei sisalda, see on arusaadav. Iseäranis arusaadav on see neile, kes on lugenud umbes 5 aastat tagasi väljaantud Eesti kogupõllumeeste väljaannet nr. 2 „Eesti põllumeeste poliitika“, „Kaja“ nr. 1 ja „Võrumaa Elu“ nr. 2. Õieti ei olegi see deklaratsioon muud midagi, kui kogupõllumeeste poliitika-ramatu, mis juba ammu ilmunud, lühikene kokkuvõte, ainult stiili on parandatud. On võetud sisse: „tahab“, „ei või“, „ei ole“, „ei pea lubatud olema“, „tuleb“, „ei tule“. Puudub ainult härra Tonkman'i poolt siin nii sagedasti korratud „jne., jne.“. Aga siiski, kui tahetakse deklaratsiooni tungida, kui tahetakse väga lugupeetud Riigivanema härra Teemant'i deklaratsioonist aru saada, siis tuleb tähele panna neid seletuskirju, mille peale mina tähelepanu juhtisin, sest väga armastusväärilisel viisil on meie lugupeetud härra siseminister deklaratsiooni juba varem seletanud ja vastanud küsimuste peale, mida deklaratsioonis võib panna iga lause taha: „Mis see on?“ Väga selgelt, kuigi mitte täielikult „Kajas“ nr. 1 ja „Võru Teatajas“ nr. 2, muidugi teada, nagu ta ise ütleb, laiemate ringkondade soovil. On nõrgalt seda püüdnud teha ka härra Tupits. Kuid ma tähendasin juba — väga nõrgalt. Mis siis teeb härra Einbund? Tema tõmbab vardasse selle lipu, mis juba ammu põues kantud, lipu tähisega: „riigikord nõuab uuendamist“, see on — muutmist. Seda võib lugeda ka deklaratsioonis pea igalt poolt. Teatud muutmist nõuab riigikord ka siis, kui tahetakse teostada seda, mis on lubatud põllumajanduse alal kõlbuliku maa-ala suurendamiseks. Siin on juba tähendatud selle peale, kuidas seda teha tahetakse. Edaspidi ei taheta seda teha põllutöeministri abil ja tema korraldusel, vaid see on deklaratsioonis ülesandeks tehtud kohtuministrile. See peab tähendama pöördepunkti Eesti maamajanduses. Eesti maamajandus tehakse ärrippuvaks vangide arvust. Järelikult peab iga maatahtja ja riiklikult mõtlev kodanik ainult soovima ja kristlased isegi Jumalat paluma, et suure rohkem oleks. Mida rohkem vange, seda suurem sookultuur ja seda varem lööb õitsele Eesti põllumajandus ning jõuame järele Daani- maale. Seda võime sellest deklaratsioonist järeldada. Ja kui see kõik on teostatud, siis ei püstitata ausammas mitte põllutöö-, vaid kohtuministrile, praegusel korral härra Tõnis Kalbus'ele. (A. Anderkopp, tõe: Miks just see?) Just sellepärast, et tema ülesandeks on tehtud põllumajanduse tõstmine vangide

abil. Kuna see on ühtlasi osa ühiskondlikust tööst, siis on loota, et siin kaasa aitab härra Kaarna töö-hoolekandeministeeriumis oma korraldustega sooharimiseks ja võib olla, et nende härrade ühisel jõupingutusel, kus ka härra Amberg vast kaasa aitab sooniisutamise alal, jõutakse luua see paradiis, millest kõneles nii mesikeelil härra Piip, kes kahjuks väga kaua meie riigielust kaugel on viibinud ja nüüd tagasi jõudnud. Võib olla sellepärast, et tema eemal oli, ei suutnud tema varem omalt poolt kaasa aidata selle paradiisi loomiseks, mida omal ajal siin lubas. Ja võib olla, et isegi härra Lattik aitab siin kaasa oma hingelise kasvatusesega ja koolipoisi-kultuse edasiarendamisega, mis ta siis lubas, kui veel minister ei olnud. Nii siis, härra Lattik'ul jääb siin hingeline külg. Et härra Sepp'a kui majandusministri kavad ka arvesse tulevad, selle juures tuleb kahelda. Seda ei saa uskuda sellepärast, et kõik tema ettepanekud, mis ta majanduselu korraldamiseks teinud, on läbi kukkunud. Ka täna kukkus ta läbi ja kelle läbi? Ta kukkus läbi rahaasjanduse komisjoni härra Tonkman'i ettepanekul. See oli üks umbusalduse avaldamine meie rahaministrile. Ma ei looda, et sellest järeldus tehakse. Ainukene järeldus on see, et tuleval nädalal tulevad uued maksukavad. Meil on moeks saanud, et neid maksukavasid esitatakse võimalikult palju. Just nagu tõmbi nõelaga torkimine, mis aga kuskilt läbi ei lähe. Nii mina hindaksin härra Sepp'a sennist tegevust, mis ei ole kunagi usaldust leidnud rahaasjanduse komisjoni poolt ja ei ole seda ka täna leidnud. Ja see on siis kõik see töö, mida peab ühtlustama väga lugupeetud Riigivanem, nii nagu ta ütleb deklaratsioonis, juhitud töö ja õigluse vaimus, mida tunneme juba sellest ajast peale, kui tema oli Eesti riigi ülemprokuröör. Deklaratsioon ise algab sellega, et tuleb seadusandliku töö lõpetamisele asuda, sellejuures arvesse võttes tõsisele rahvalitsuslikule korrale vastavaid soov. Missugune see tõsine rahvalitsus on, seda ei ütle deklaratsioon välja, see on jäetud härra siseministri ülesandeks. Tema on seda teinud „Kajas“ nr. 1. Kuna mina harilikult „Kaja“, kus nii magusaks roaks on härra Laarman'i sulesünnitused, nii kalliväärtuslikuks asjaks pean, et ma neid ei julge ühes võtta, sellepärast kannan ma ette „Võrumaa Elust“ nr. 2 (Vahelhüüe paremalt poolt: Teie loete kõiki meie lehti!) Ma olen omale ülesandeks teinud kõiki teie lehti oma lugemisega austada. Seal ütleb meie lugupeetud siseminister pikkade kogemuste järgi, mis temal riigitöös on olnud: „meie riiklik kord nõuab osaliselt uuendamist.“ Selle toob tema kokkuvõtteks arvustuses, mida ta samaš lehes on toonud ja ta ütleb: „kõik tuleb selleks teha, et

töö ja kapitaal meil vabalt võiks kasvada ja et mõnesugused puht-idealistikud püüdmised seda kasvamist ei saaks meie moderni seadusandlusega kammitsasse panna!“ See ei ole ju veel riigikorra muutmine, see kammitsassepanemine. Sel alal on juba mõned tupitsad ja kammitsad kõrvaldatud. Nii ka härra Veberman'i lemmik ja ratsahobu — Vene-Balti tehas — on kolikambrisse visatud ja nüüd hakatakse kaubandus-tööstusministeeriumis suuri liigutusi tegema, mida aasta läbi või üle aasta tehti siin kuskil komisjoni toas. See on juba tervenemise tundemärk. See on muidugi väikene takistus ja väikene kammits, aga ma loodan, et teised ka järjekorras tulevad. Ja seda on juba kuulda meie valitsemise esimestelt päevadelt. Mina ei taha seal kõiki nimetada, võib olla härra Riigivanem ise toob mõned ette, näiteks „Atlanta“ 10 miljoni loo. Härra rahaminister on ettepaneku teinud maha kustutada 10 miljonit, et võib olla maksavad siis teised härrad oma võlad ära Eesti pangale. Ja ega's seegi vist meie majanduse tervenemisele halbtuseks ei ole, kui Harju panga 90 miljonit kirjutatakse Eesti panga lootuseta võlgade lahtrisse. Kui meie niiviisi edasi läheme, leiame seal palju tervenemise tundemärke, isegi juba viimastelt päevadelt võiksim näiteid tuua. Kui see kõik tehtud on, siis läheb tõeks härra Einbund'i soov: „kapitaal ja töö on meile palju suurema tähtsusega, kui mõned modernid ja väga ilusad seadused. Meie ei tohi ka selle osa rahva meeoleolu alla suruda, kes enesele ülesandeks võtnud tööd teha ja kapitaali koguda, sest see oleks kogu meie rahvale õnnetuseks. Kui põllumehelt, kui kapitaali kogujalt oma majapidamises, suur osa tema vaevast võetakse riikliku võimu poolt valitsemise kuludeks, ja sellega ei lasta sellel vaeval uut kapitaali koguda, mis temale enesele kui ka paljudele teistele töö laiendamist annaks, siis on see ebaõige poliitika.“ Muidugi, kui seda kõike tehakse, siis ei ole enam Eestis ebaõigest poliitikast juttu. Ebaõige poliitika on selles seisnud, et Eesti pangas on kraanid kinni pandud, et on üksikutele äriettevõtetele krediidi-usaldust vähendama hakatud. Ma pean ütleva, see on väga halb asi, et inimestel täielikku krediidi-usaldust ei ole. Näiteks, üks suur mees paremalt poolt, ka tema usaldust on viimasel ajal piiratud, Vene ajal oli tema usaldus krediit-asutuses 100 rubla, see oli palju suurem kui praegu. Siis ütleb härra Einbund edasi. Ma tsiteerin härra Einbund'i sellepärast... (Vahelhüüe paremalt poolt: Kas see on deklaratsioonis?) Jah, see on deklaratsiooni seletuskiri ja ilma selleta ei saa teie midagi aru. Ma loen: „Ja kui suur osa tema vaevast võetakse riikliku võimu poolt ja kulutatakse ülesanneteks, mis meie kapitaalile ja

majapidamisele mitte tulu tagasi ei too ja mis isegi valgub väljapoole, siis on see samuti ebaõige poliitika". Härra Einbund on seadnud enesele väga suured ülesanded, mida tamõtleb järgmiselt teostada: „Ainult kindla käega reformeerija valitsus suudaks meie sennises poliitikas uued kindlad jooned tõmmata“. Aga need „uued ja kindlad jooned“, kõlab nii isemoodi sellepärast, et meie oleme neid jooni juba näinud, neid jooni on enne mind ka teised siit kõnetoolilt puudutanud. Ma võiksin meelde tuletada kas või meie väga lugupeetud endist Riigivanemat, härra Akel'it, kellele nii väga raske ülesanne siin osaks sai, et tema pidi ühe oma vana sõbra tegevust hindama: „ämbliku poliitika“. Muidugi, temale vastati väga halvasti, võrreldes uut valitsust „Vanka-Vstankaga“. Mõlemad on halvad asjad, aga „Vanka-Vstanka“ pisteti taskusse, nagu härra Akel soovitas, koduseks tarvitamiseks. Nüüd on selle koduse tarvitamise aeg mööda jõudnud, ja meie näeme, et meie poliitilises elus juba uusi jooni tõmbavad nii üks kui teine. Nii palju majanduspoliitika alalt.

Välispoliitika ülesannetest on selles deklaratsioonis ka juttu ja neid ülesandeid on, nagu mina leian, kolm neli rida, muuhulgas tolliuniooni küsimus või midagi sarnast. Deklaratsioonist loeme: „... oma jõudu pühendada sellele, et lõpule viia need majanduslikud kavatsused, millele alus pandud endistes kokkulepetes meie ja meie liitlase Läti vabariigi vahel, rohkem ühtlustada püüdes mõlema riigi majandussuhteid teiste naaberriikidega“. Mis see „rohkem“ tähendab, seda pole selgitatud. See on enesest raske sõna. „R“ täht ei ole veel ilmunud Eesti õigekirjutuse sõnastikus, võib olla kui ta ilmub, toob see ka siia ehk seletust. Muud muret meie välispoliitikas deklaratsiooni järgi ette näha ei ole, ainult ajakirjandus leiab, see on lisab juurde, et Horthy hobused olevat haigeks jäänud. Ja seda ei kirjuta ainult Eesti lehed suure pealkirja all, vaid ka väljamaa lehed. See on suur sündmus välispoliitika alal. (Vahelhüüe.) Mis Teie küsisite? (Vahelhüüe: Mis rahas need hobused on ostetud, kas Prantsuse frankides?) Ma ei tea, missuguses rahas need hobused ostetud, ei tea ka missugune rahaüksus Ungaris liikumas on, kas Prantsuse frank või mõni teine rahaüksus. Nii palju meie välispoliitika kohta.

Nüüd sisepoliitikast. Siin võib juurde lisada, et meil käiakse sisepoliitilises elus viimasel ajal Lääne-Euroopa eeskujuga järgi. Nimelt tehakse kõiksugu parandusi mündrite suhtes. Kommisjon, kes sellel alal töötanud, hakkab töötama nüüd suurema jõuga, ja võib olla, võib isegi asutada meil mingisugune mündrite peavalitsus, kui asi niiviisi edasi läheb, sest ega

meie muidu ei jõua Lääne-Euroopale lähemale. Meil arutatakse väga tõsiselt, missugune peab politsei- ja missugune sõjaväemunder olema. Tehakse sellel alal operatsioone, uuendusi jne., sest muidu võiks elu seismajäada. (Siseminister K. Einbund: Mundrid tehti Teie valitsuse ajal!) Härra Einbund, Teie olete väga leidlik inimene ja see leidus kuulub ka Teile. Peale selle „prefekt“ ja „konstaabel“ — need on ka Teie leidused. Eesti rahvas on ikka ühetasane rahvas, ei ole seal aristokraate, üksikud on ju olemas, see tähendab, niipalju kui neid „Seltskondlikus Majas“ on, — ja kujutage enesele nüüd ette, kuidas võib siis teisel teel väikene rahvas Lääne-Euroopale lähemale pääseda. Õigus, munder on väga ilus. Ja sennised nimetused — mõelge — „raiooniülem“, — kui labaselt see kõlab, ja eestlasel on väga raske seda välja öelda, aga nüüd ütleb ta „konstaabel“. (Vahelhüüe.) Ei, nii labaselt nad ka ei ütle. Ja siis see „perfekt“ ja „prefekt“? Kuidas nad seda ütlevad — seda ma ei tea, kuid igatahes „perfekti“ tarvitatakse kõige enam, sest see seisab ka paberossikarbi sildil. See on siis sisepoliitikast. Muidugi on siinkohal deklaratsioonis ka kurjustused ja suured kurjustused. Et need kurjustused on, seda poleks ma varemalt arvanud. See oli pühapäeva õhtul, kui ma valitsuse deklaratsiooni lugesin selle järele, kui ma parajasti olin lugenud „Kodumaa Häält“ nr. 2, ning mul oli seesama tunne, mida härra Linnamägi'l ikka pühapäeviti on, sellepärast ei saanud mina aru, et siin selles deklaratsioonis kurjustustega tegemist on. Aru sain mina sellest ainult siis, kui deklaratsiooni siin härra Teemant luges: „... kuid ka ühelegi kodanikkudest ei pea võimaldatud ja lubatud olema vabariigi põhiseadusele rajatud korda õõnestada...“ Milleks on see lause tarvilik? Mina arvan, teda ei ole tarvis. Härra siseminister asub ju ise riigikorra uuendamisele. Kui seda rahvale uue aasta õnnesoovina või manifestina avaldatakse, siis missugune tarvidus on kodanikkudel veel sisemise korra uuendamise järele?! Et see uuendus iseenesest väga tarvilik on, selleks on olemas rahva hääl, mis avaldunud „Kajas“ pealkirja all: „Talumehed ja popsiseadus“. See on artikkel, milles kõigeteravamal kujul tuuakse ette meeoleolu Võrumaal, Rāpinas, Valgamaal ja Viljandis. Üks minu kaaslastest ütles, et see artikkel olevat kirjutatud härra Tonkman'i, või härra Laarman'i poolt. Aga ma ei tahaks uskuda, kuidas üks inimene nii mitmelt poolt kirjasaatjaks võib olla. Nimelt nõutakse selles kirjutuses õiglust meie sisemises korras ja rahu. Need sõnad on ka manifestis kui roosilillekesed sibulasoustis. „Kajas“ kirjutatakse: „... Nii mõnelgi kerkib küsimus keelele, et milleks meie oma riigi loomisel verd

valasime, kui nüüd riik selle asemel, et meie varanatukest kaitsta, nüüd seda jagama asub, või jälle, mispärast ei hakka need jagajad ja popside heategijad siis oma varandust jagama, mispärast tulevad nad meie kallale, meie käest võtma“. Kus on võetud, kus on jagatud? Kas on juhitud see kirjutus õiglusest ja rahust? Sarnased kirjutused on sisemise korra õõnestamine, muidugi mitte sellest lahtrist, kuhu sõna alla oma märkused teeb härra siseminister. Edasi loeme: „...Mis mõtlevad õieti töö- ja rahvaerakondlased, kes nüüd ühes sotsidega asuvad talumehe maid jagama? Kuidas nimetada näiteks sarnast asja, nagu meie pangahärra ja jurist Viljandist sellega toime saab...“ (A. Anderkopp, tões: Rahvaerakond ütleb, et põllumehed jagavad!) Nad kahjuks ei jaga kumbki, popside õnnetuseks, nad jagavad ainult omavahel. Edasi: „...kes kõrges kogus sotsidega talude jagamisel kaasa tõmbab. Lubatagu küsida, kas see härra juba oma aktsiad popsidele ära on jaganud või mis-suguses järjekorras ta seda teha mõtleb? Või ei mõtlegi jagada?“ Selle pangahärra nime jätame kõrvale. Viimasel ajal on kokkuleppimise aeg. Härra Veberman leppis kokku Vene-Balti aktsiate asjus, võib olla, lepib see härra ka kokku ja aktsiad tulevad jagamisele. Kui veel kuuleme, mis kohtadel räägitakse nendel „rahukindlustajate“, „tõe ja õigluse“ eest võitlejate poolt, siis peab ütleva, et harilik kodanik peab lihtsalt pead vangutama ja küsima: kas see tõesti meie riigile kasulik on, kui nende inimeste keskel maal, kes muud ei loe kui „Kaja“, ja võib olla sedagi ei loe, vaid ainult tellivad, jutte laiale laotatakse, et vaadake, see on ainult algus, ots tuleb veel. Öeldakse ju „Kajas“: „Praegu kannatavad need põllumehed, kes kord luba andnud popsidel oma krundile asuda, kuid järg tuleb ka teiste kätte, kui vaimud on lahti lastud“. Kas võib üks „riiklikul alusel“ seisev erakond, nagu seda on põllumehed, sarnast juttu maal praegu ajada, kas ei ole see südametunnistuse taht ja häbematus, mis talupoegadele jutustatakse. Ma ütlen, see on häbematus, mis tuluks ainult kommunistidele ja riigivaenlastele. Seda kihutustööd võib igatahes nimetada õõnestustööks, mis väga eitavaid tagajärgi annab. Kuid kelle heaks seda tehakse? Meie loeme: „Nende popside pojad korjasid vabadussõja ajal tshekiga mööda suuremaid talusid vilja ja ajasid puskarit. Nüüd saavad nad tasuks ka veel talu. Peremehepojad mingi aega ilma peale“. See on „Kaja“, kes valitsuse häälkandja ja Riigivanema leht, see „Kaja“, mis praeguse valitsuse enamuse leht. (Vahelhüüe A. Anderkopp'i, tões poolt.) Jah, vaadake, härra Anderkopp. Teie arvate küll, et valitsuses võite ka Teie vastukaalu

luua... (A. Anderkopp, tões: „Postimees“ on „Kajast“ üle.) Kahjuks ei ole mul „Postimehe“ viimast numbrit kaasas. (A. Anderkopp, tões: Tahate, ma annan Teile, mul on kaasas?)

Edasi vaatame, mis ühes teises numbris kirjutatakse: „Nii siis, kui isamaad kaitsed, jagatakse talu ära, oled aga eluaeg vargil käinud, saad maad“. Niiviisi ässitatakse rahvast maal popside vastu, niiviisi ässitatakse rahvast rahvaesituse ja riigivõimu vastu! Ja needsamad härrad tulevad siia deklaratsiooniga, kus räägitakse õigluse ja rahu põhimõtte teostamisest! Kui need härrad sarnast juttu ajavad, siis peab ütleva, et see on õõnes, sisu ei ole sellel. (Siseminister K. Einbund: Samuti õõnes, kui Teie kõne.) Noh, mina tunnen ka Teid, härra Einbund, kui õõnes või kui täis Teie olete. (Siseminister K. Einbund: Sama hästi tunnen mina Teid.) Aga miks ei peaks Teie siis tundma? Suur aparaat käes ja Teie ei tunne Riigikogu liiget! (Siseminister K. Einbund: Oh ei, meie oleme isiklikult vanad tuttavad.) No jah, meie oleme isiklikult vanad tuttavad! Umbes neli kuud tagasi kutsuti mind politseijaoskonda, ja kui ma sinna läksin, siis küsiti: „Nimi“, — Johanson, see oli teada, edasi „mis amet“, „kust ma enne olen tulnud, mis perekonnaseis...“ Kõik need andmed küsiti minu kohta. Ma ei tea ainult, mispärast. Nägin siseministri paberit, mis sisse oli tulnud: korjata andmeid! Seal on siis see tutvus! (Üldine naer. Haridusminister J. Lattik: Kas härra Einbund isiklikult korjas neid andmeid, kas härra Einbund küsis?) Andmed on olemas, aga siiski korjatakse neid, võib olla sellepärast, et ma alevi elan ja selle tõttu kahtluse alla satun. Nii on nende suurte tutvustega, mis vaesel Riigikogu liikmel võimukandjaga on. Nad ei anna mingit tulu.

Edasi vaatame deklaratsiooni. Jätame selle õnnetu popsiseaduse. Ma loodan, et kui see arutamisele tuleb, võin ka andmeid selle kohta tuua, kuidas lugu tegelikult üksikute suurpõllumeeste juures on.

Edasi öeldakse deklaratsioonis, et „tuleb tööjõudu juhtida maale“. Jah muidugi! See sünnib väga kiirelt ja nii, nagu härra Tonkman tahab! Härra Tonkman ütles, et meil võib juhtida maale 20.000 inimest. Meie loodame, et valitsus seda teostama hakkab ja 20.000 inimest maale saadab, siis jääb meil tööpuudus märksa vähemaks.

Edasi on lubatud — mina ei ole omale ülesandeks teinud üksikute küsimuste juures pike-malt peatuda — põllumajandusliikude tulunormide vähendamise suhtes vastu tulla. See on tarvilik selleks, et tulusid sisse võtta teisel

teel, mis, nagu härra siseminister ütleb, palju õiglasem on, — nimelt isikumaksu näol. Misspärast üks vaene inimene või mõni vallavaene peab täiesti ilma maksuta olema! Isikumaksu on tarvis parandada õigluse suhtes, et paremaid tagajärgi saada. Praegu ei ole see küllalt õiglane sellepärast, et sulane ja peremees maksavad ühepalju. Võib olla, et sulasele isegi võimalik on seda suurendada, eks seda vaata „õigluse põhimõtte“ teostajad järele! Ja loodame, kui põllumajandusliikude tulunormide vähendamine teostatakse, et siis ka teisest küljest võimalus on vaeste inimeste tulunorme suurendada, kuigi praegu popsnik suuremat tulumaksu maksab kui peremees, ja on isegi niisuguseid juhtumisi; kus sulane rohkem tulumaksu maksab kui tema peremees. Need on kõik tulevikuküsimused, võib olla, et kõike teostada ei saa, sest uuel valitsusel on valitsemiseks ainult 6 kuud. Üks kuu kulus ära deklaratsioonide kokkuseadmise peale, teine — valitsusliikmete saamise peale ja palju seal siis teostamiseks aega võib üle jääda!

Siis edasi on tulisambana üles võetud deklaratsioonide põllutöökoja ellukutsumine. Seda valitsus igatahes lühikese aja jooksul teostada ei saa ja sellepärast võib selle üle vaielda edaspidi. Üldse ei pea ma nende küsimuste üle vaidlemist tarvilikuks, sest ka nendest, mis üles võetud, jääb suurem osa „õõnsaks“, nii nagu härra siseminister ütles.

Siis on väga hästi kokku seatud see osa deklaratsioonist, mis puudutab haridusala. Eestkätt on üles võetud põllutöökoolide majandusliku seisukorra parandamine ja õppeabinõudega täiendamine. Kui oleks juurde tähen- datud mitu tooli, mitu kaarti, mitu putukate- kogu kutsekoolidele tarvis juurde muretseda, siis oleks deklaratsioon täielikum olnud! (A. Anderkopp, tõer: Kas Teie tõesti seda tahate?)

Siis edasi — väljarändamisest on juba kõnel- dud — väljarändamise vastu tahetakse muidugi võidelda, tahetakse seda küsimust lahendada. Aga see küsimus on juba lahendatud: välja- rändamine on ära keelatud, sest Brasiilias on kaimanid ja maod, mida meil ei ole, ja selle- pärast ei või sinna minna. Kui ma ei eksi, seal on vist ka prefektid ja prefektid olemas. (K. Ast, stp: Kus?) Brasiilias. Edasi, et võima- lusi luua kodumaal maasaamiseks, ma olen juba näidanud, kuidas meil neid võimalusi luua tahetakse, ja seda on kirjutatud ka „Kajas“ ja nägime siin alles eile, — selleks tahetakse popsid välja ajada nende sennistelt asupaikadelt.

Lõpuks on öeldud, et tööstusele tuleb luua elujõulist tegevust, mis soodustaks väljamaa kapitaali osavõttu. Kuidas neid olusid luuakse,

ja missugused need olud peavad olema, noh selle üle tuleb — kolmas kuu järele mõelda. Siis edasi, kaubandus-tööstusministri pro- grammi võtan ma kõigesuurema umbusal- dusega vastu, sest kaubandus-tööstusminister teda ise teinud ei ole, sest ta valiti alles täna. Kaubandus-tööstusministeeriumi tuleb kor- raldada, teda sisemiselt organiseerida, selle juures silmas pidades koostööd kaubandus- kojaga! Missugune see koostöö on ja kuidas seda organiseerida tuleb, selle üle seletab ehk härra Veberman lähemal koosolekul ja võib olla, et selleks uuesti käima pannakse ka „Valve“, sest ma usun, kui rahvusvabameelsed riiklikule alusele asuvad, siis võivad nad ka oma „Valve“ käima panna. Selle järele on suur tarvidus, sest kuidas teie oma tööstus-kauban- duslikku programmi välja töötate ja ellu viiete, kui „Valvet“ ei ole. Nii suured teened ja üles- anded ootavad „Valvet“.

Siis on uute raudteede kavad. Vabariigi Valitsus tahab võimaldada meie raudteede- võrgu laiendamise ülesannete täitmist väljamaa kapitaali abil. Sellest saab väga hästi aru see, kes teab, missugused võitlused meil kitsarööpalise ümber on olnud. Ma olen sellest varem rääkinud, kuidas kitsarööpeline meil kõigepealt oli hooldajate käes, siis läks riigi kätte, ja needsamad härrad, kes riigi kätte võtmist kaitsesid, asutasid pärast uue seltsi, kes peab kitsarööpalise riigi käest ära võtma, sest mis teeb riik kitsarööpalisega! Maanteed seatakse ka korda, enne kui lumi pealt ära läheb. Selleks tahab Vabariigi Valitsus kunni aprillikuuni maanteede seaduse välja töötada. (A. Anderkopp, tõer: Millal Teie kive välja veate, kas suvel või talvel?) Mis, kive? Noh, ja seda teate Teie paremini, kas mina pean kõiki teadma.

Edasi: „Laevanduse edendamiseks ja elus- tamiseks on hädasti tarvis, et riik sihikindlalt selle peale mõju avaldaks ergutusabinõudega.“ Vaadake, siin on ergutusabinõud tarvitusele võetud. Üks ergutusabinõu on härra Masiku portfelli, nimelt laevasõiduameti likvideeri- mise seadus, mille tagajärjel riigi suured varandused — laevad — maha müüakse sel ajal, kus laevaturul nende eest midagi ei saa.

Siis tuleme meie põllumeeste valulapse juurde, nimelt sotsiaalpoliitika juurde, mille kohta härra Tonkman vahele hüüdis, et terves Eesti riigis läheb kulused sotsiaal- poliitilisteks ülesanneteks 61%, ja kui teie maale lähete ja kuulata neidsamu härrasid, siis ütlevad nad, et sinna läheb 99%. (A. Anderkopp, tõer. Ehk on 110%!?) Härra Anderkopp parandab, et isegi 110%. Kui teie aga tegelikku elu vaatate, siis annab see

sootu teise pildi. Ma võiksin siin isegi ühe koalitsiooni rühma lehest ette lugeda, nimelt „Vaba Maast.“ Seal on antud ühele arstile võimalus kirjutada ja mis see seal siis ütleb? Ta ütleb, et: „Töötatöölise küsimus on põnev, meie korteriolud äärmiselt viletsad — nii viletsad, et näiteks Tallinnas elab umbes 26 tuhat inimest 5—8 inimeseni (isegi 20) ühes ainukeses väikeses toas üheskoos. 75% Tallinna korteritest on üksiktoad! — Halvad palgaolud, elukallidus jne. — on viinud inimesed äärmiselt raskesse seisukorda. Need on tõsiasjad, mille üle keegi ei tohi silmi sulguda.“

Kõige selle tagajärg on väljarändamise tungi kõrval suur tiisikuse levinemine, mis Eestis harukordselt suur, üleliia kõrge surevus, mitte abiellu heita soovimine.“ Et surevus meil suur on, seda muidugi härra Linnamägi ei usu, sest meil ei ole küllalt pühapäeva hommikul surnuid Kaarli kiriku juures. (Vahel hüüe V. Linnamägi, krst poolt.) Teie ütlesite üüriseaduse arutamise puhul, et surevus meil sugugi suur ei olla, aga nüüd doktor ütleb, et tiisikus meil kiiresti edeneb. Sellest tulebki, et meil keskmine perekond on 2½ inimest. See kõik kokku mõjub rahvaarvu peale ja sellest on tingitud rahvaarvu langus ja rahulolematuse jne.jne, nagu härra Tonkman ütleb. Niisuguseks on tunnustatud sotsiaalsed olud, aga ometi öeldakse valitsuse erakondade poolt nii maal kui linnas, ja siit deklaratsioonist võib ka seda järeldada, et sotsiaalsete olude parandamisel on meil liiale mindud. Tooge siis ometi üks näide selle kohta, mis meil on sel alal tehtud, kus on siin liialdatud nii, et oleks tarvis tagasi tõmbama hakata?! Hoolekandeseadus on uus seadus, kuid täidab vana aset, ja see hoolekandeseadus pole ka veel ellu viidud. Töökaitse alal, kinnituse alal on ainult tagurpidi mindud, põllutöölised on täitsa ilma kaitseta, seda teate teie ka väga hästi. Kui nüüd jällegi kõmu tehakse, et sotsiaalpoliitika alal on liiga kaugele mindud, siis on see südame-tunnistusega vale, mis maainimestele, kes tegelikku elu ei tunne, ette luisatakse.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär
J. Piiskar.)

Mis siis lubatakse sel alal deklaratsioonis? Muidugi, midagi ei ole tarvis teha, sest tööpuudust meil ei ole, seda on siit kõnetoolilt omal ajal härra minister Kaarna tähendanud. Tõsist tööpuudust Eestis ei ole, öeldakse meil. Uus valitsus lubab sotsiaalolusid korraldada rahva kandejõu kohaselt, nii et see vastaks ühiselu õiguse põhimõtetele. Ilus

sooviavaldu, aga midagi ei ütle, täitsa õnes. „Kusjuures alati peab olema nõue, et väljaminekud ja korraldused hoolekande ja tervishoiu aladel annaksid tervendavaid tagajärgi ja hoiaksid ära kodanikke viletsusse langemast,“ — jälle ainult tühi käeliigutus, — „kuna korraldused töökaitse ja töö vahekordade lahendamise aladel peaksid ära määrama vahekordi tööliste ja tööandjate vahel erapooletult ja õiglaselt, mõlemi poolte osavõttel.“ Mis see „mõlemi poolte osavõttel“ tähendab, milleks see jupp siia otsa on pandud, sellest on tõesti raske aru saada. Muidugi, kõik need ülesanded, nagu palgaolude parandamine, töökaitseaduse täiendamine, kinnituse laiendamine, hoolekande elluviimine lähemal ajal, ei leia selles deklaratsioonis lahendust. Ma arvan, edasi kestab isegi see seisukord, et töölised oma teenitud palka kätte ei saa. Miljonid antakse välja selleks, et tasuda inventaari, mis sõjaoludes lõhutud, rekvisitsiooni ja sõjakahjude tasumise komisjoni poolt, aga tööliste palgad, mis tollest ajast saadik saamata, jäävad välja maksmata. Ma ei usu, et uus valitsus sel alal midagi ära teha suudaks, selleks ei jää temal aegagi. Nagu ma tähendasin, on uuel valitsusel teised ülesanded ja sinna juurde tuleb veel vanade koolide revideerimine, uute koolide asutamine ja selle juures on erilist rõhku pandud kutsekoolide peale. Meil on välja kujunenud üks uus tüüp kutsekoole, need on politseikoolid, sest muidu ei saa teostada seda soode kuivatamist.

Kui meie läheme edasi õigusliku korra juurde, siis otsime asjata seda, mida rahvas juba ammu ootab, nimelt meie põhiseaduse teostamist, et sisse seataks tõsised vande-kohtud, ära kaotataks ohvitseridekohtud, kus kohut ei mõista mitte juristid, vaid teatud kihi liikmed. Kui oleks valitsus öelnud, et meil kohtu uuendamisele asutakse, et meil seatakse sisse vandekohus, kaotatakse ära vande-kohtu asetäitja, nimelt ohvitseridekohus, sõjaringkonnakohus, siis oleks seegi midagi tähendanud.

Lõpuks, mis on siis siin deklaratsioonis öieti öeldud? Vabariigi Valitsuse soovid, ainult soovid, see ei ole programm, see ei ole Vabariigi Valitsuse töökava, need on Vabariigi Valitsuse soovid. Need on soovid, mis Vabariigi Valitsuse ametissekinnitamise puhul tulevad vastu võtta. Deklaratsiooni asemel oleks pidanud tema pealkiri olema „Sooviavaldused“.

Deklaratsioonis on ka öeldud, et kool peab võitlema pessimistliku meeoleu vastu, mis kergesti noorte hingesse tungib. Kas ainult kool? Härra Lattik, ma ei usu, et

Teie ütlete, et ainult kool peab võitlema, aga Vabariigi Valitsuse deklaratsioonis öeldakse seda. Kui selle pessimistliku meeoleu vastu tahetakse võidelda, siis tulevad kõigepealt kõrvaldada need põhjused, mis pessimistliku meeoleu loovad. Nende põhjuste kõrvaldamiseks ei leia meie valitsuse deklaratsioonis mitte ühtegi sooviavaldust. Ühte peab ütleva, kui see deklaratsioon nii teostatakse, nagu seda tõlgitsevad härra Einbund ja härra Tupits, siis võib kindlasti uskuda, et see pessimistlik meeoleu kasvab. Jasee deklaratsioon omalt poolt kasvatab ka pessimistlikku meeoleu. Kõike seda arvesse võttes esitan mina järgmise ülemineku-vormeli: „Silmas pidades, et Vabariigi Valitsus, olles oma poliitilise ilme poolest tagurline, oma isikulise koosseisu poolest nõrk — ma ei võta arvesse niisutamise võimeid — ega suuda rahuldavalt täita riigi valitsemise ülesandeid ning ei või sellepärast väärida Riigikogu usaldust, läheb Riigikogu päevakorras edasi.“

C. Shilling (sks): Die deutsch-baltische Fraktion ist an die Deklaration der neuen Regierung herangetreten mit dem Bestreben dieselbe in dem positiven Sinne zu bewerten, der bei einer unter rechtsstehender Führung geschaffenen Koalition zu erwarten schien; umsomehr, als die Person des neuen Herrn Staatsältesten uns durch ein aufrichtiges, dem Rechte zustrebendes Temperament sympatisch bekannt ist.

Und deshalb fassen wir die Hinweise der Regierungserklärung nach Möglichkeit als wirklichen Willen zu Tat und Handeln auf und nicht bloß als gute Wünsche zum Neuen Jahr.

Wir sind damit einverstanden, dass — wie es in der Deklaration heisst: „der Schutz der Ordnung als wichtigste innerpolitische Aufgabe“ hingestellt wird und verstehen unter diesem Schutze nicht nur einen solchen, den ein Staatsgefüge machtpolitische bedarf gegen gewaltsame Sprengungen von Innen, — sondern auch den rechtlichen und moralischen Schutz der inneren Ordnung. Zu letzterer gehört unbedingt auch ein ruhiges Sicherheitsbewusstsein der andersnationalen Staatsbürger in ihrem kulturellen und wirtschaftlichen Leben und Streben.

Was wir während der vorigen Regierung erlebt haben, war Zugestehen mit der einen und Greifen mit der anderen Hand; auf der einen Seite kulturelle Selbstverwaltung, auf der anderen Beanstanden von deutsch-balt. Eigentum und Übergriffe ins Gebiet unseres tiefsten Empfindens hinein bis an

den Altar der Kirchen. Das war kein Schutz innerer staatlicher Ordnung.

Wir möchten annehmen, dass der jetzigen Regierung solche Regungen überhaupt wesensfremd sind, dass sie solche, die bereits noch an der Oberfläche stehen, nicht entwickelt, sondern als verwerflich unterdrückt.

Das wichtigste vorbauende Organ zur inneren Ordnung ist das Schulwesen. Bei uns droht es vielfach eine künstlich-übertriebene, daher ungesunde Gestaltanzunehmen. Daher begrüßen wir die Absicht der Regierung das Mittelschulwesen einer entlastenden Reform zu unterziehen.

Auf dem Gebiete des Wirtschaftslebens würde die Regierung sich verdient machen, wenn es ihr gelänge die Finanzreform in der von ihr bezeichneten Weise durchzuführen. Für die Umwandlung der Eesti pank in eine ausgesprochene Emissionsbank ist die deutsch-balt. Fraktion ja schon früher eingetreten.

Das Institut einer Agrarbank kann nur lebensfähig werden, wenn es sich auf seine eigentlichen Aufgaben beschränkt: langfristigen Agrarcredit zu erteilen, und nicht Abwicklungstelle der durch die agrare Revolution entstandenen Verwickelungen wird.

Die neue Regierung tritt ins Leben belastet mit dem verhängnisvollen Erbe, nicht nur der jüngeren Vergangenheit, sondern auch gewissermassen der Gegenwart.

Das landwirtschaftliche Leben, das auf der einen Seite durch immer neue Subsidien, staatliche Zuschüsse und Einspannen von Budgetausgaben geheilt werden soll, steht doch unleugbar unter dem Banne der Folgen einer unglücklichen landwirtschaftlichen Operation.

Die „weitere Durchführung der Agrarreform“ — von der die Deklaration spricht, kann daran nichts bessern, wohl aber es noch verschlimmern.

Dass auf dem agraren Gebiete, wie es in der Deklaration lautet: „die rechtlichen Beziehungen geregelt“ werden müssen — ist ja eine selbstverständliche Vorbedingung staatlicher Existenz überhaupt; wenn der Grund und Boden im Besitzrechte nicht gesichert ist, so fehlt einem Staate das wesentlichste Fundament. Es ist bedauerlich, dass von der Art solcher Regelung überhaupt nicht — und entfremdend für uns ist es, dass nur von der einseitigen Auswirkung solcher Regelung der rechtlichen Beziehungen die Rede ist: nämlich bloß in hinsicht auf diejenigen, denen das Land übergeben wird, das uns anderen entrissen wurde. Rechtlichkeit kann nie einseitig sein und ich betone es

ausdrücklich; geregelt ist die Lage der jetzigen neuen Nutzer solange nicht, als die Beziehung zu denjenigen ungerecht und unregelt bleibt, denen Eigentum, Wohnstätte, Arbeit, Lebensgrundlage genommen ward. Zu solcher Regelung aber gehört die Wahrung des Rechtes der enteigneten Besitzer auf das was wir heimatliche Bodenständigkeit nennen, nämlich das Belassen von Grund und Boden von Haus und Hof zur wirtschaftlichen Lebensfähigkeit.

Durch Schein-Entschädigungen, wie die Vorlage der vorherigen Regierung zu beabsichtigen es sich nicht scheute, — kann und wird weder innere Ordnung geschützt noch einer Rechtsbeziehung genügt werden.

Die vorliegende Deklaration nimmt zu dieser, unsere heimatliche Daseins- und Mitarbeitsmöglichkeit in erster Linie bedingende Frage, keine ausgesprochene Stellung, daher sind auch wir nicht in der Lage zur Deklaration in toto eine ausgesprochene Zusage zu erteilen. Wir werden uns — ich betone es ausdrücklich — nur aus diesen Gedanken heraus, der Stimme enthalten, im übrigen aber bemüht sein der Regierung auf den von ihr positiv vorgezeichneten Wegen unterstützend zu folgen.

Riigivanem J. Teemant: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Lugupeetud rahvaesitus! Kui mina kuulsin kahte esimest vastasrinna esitajat, siis tulid mulle meelde ammu möödäläinud ajad, need ajad, kus mina veel keskkooli pingil istusin ja millest mul on ühelt poolt väga head mälestused, teiselt poolt aga väga halvad. Jutt on minu õpetajatest. Täna neid kõnelejaid siin kuuldes, tulid mulle meelde need õpetajad, kelle suhtes mul mitte kõigeparemad mälestused ei ole. Täna need vastasrinna esitajad võtsid tooni, kus nad õpetajad tahtsid olla, aga nagu näha ei ole nad oma iseloomu poolest õpetajad, vähemalt head õpetajad. Nende ligem minevik näitab ka, et kui nad õpetajad olla tahavad, siis nad halvad õpetajad on. Ligemas minevikus oli võim nende käes, ja ometi pidi tunnistama üks vastasrinna esitajatest, nimelt lugupeetud rkl. härra Martna, et kõik need head asjad, mida ta on soovinud näha, et need teostatud oleksid, need olla puudunud. Kuid selles valitsuses istusid sotsialistid, kelle esitaja härra Martna on. Nad olid seal esitatud kahe isiku läbi. Tuleb nii välja, et valitsus, kus istusid sotsialistid sõpradega, ei teostanud seda, mida soovisid sotsialistid. Teiselt poolt pean ma ütleva, lähevad vastasrinna esitajad üksteisest lahku, ehk nad muidu küll väga ligidal üksteisele seisavad. Nad heidavad

praegusele valitsusele ette, et deklaratsioon olevat liig abstraktne. Sellest järgneb, nagu sooviksid nad, et tänasel koosolekul oleks valitsus pidanud esinema terve rea seaduse eelkavadega, oleks pidanud kehastama need abstraktsed mõtted, mida sisaldab deklaratsioon, sest muud viisi mina nende etteheidetest aru ei saa. Deklaratsioon aga ei või sarnaseid nõudeid täita. Vastasrinna esitajad lähevad isegi kaugemale, vähemalt mõned nendest. Neile näib isegi arusaamatu olevat, mis on demokraatlik võim, rahvavalitsus, ja isegi ühe vastasrinna esitaja poolt kuulsime meie asju, mis minule vähemalt täiesti arusaamatu olid. Samuti ei saa seisukohale asuda, härrad vastasrinna esitajad, et opositsioonis ollakse ainult opositsiooni enese pärast, et vastasrinna ollakse vastasrinna pärast. Kui asja seisukord nii on, siis ei ole teie keel asjalik. Ma pean ütleva, et valitsus ja mina ei tulnud siia, et sotsialistidelt enesele kiitust kuulda, et nende käest, kes sotsialistidele väga ligidal võib olla seisavad, paitatud saada. Ma tulin aga küll siia ühe tundeaga, et kui tahetakse seista vastasrinna, et siis tõesti asjalikult vastasrinna ollakse ja näidatakse, mis ekslik, ja nõutakse paremat. Inimese töö ei ole täius. Ka need vaated, iseenesest mõista, mis deklaratsioonis on esitatud, võivad nii mõneski asjas ekslikud olla. Mina isiklikult oleksin väga rõõmus olnud, kui mina mõne vastasrinna esitaja poolt oleksin midagi positiivset kuulnud, mis valitsemises kasulik oleks olnud. Meie aga seda ei näinud. Meie näeme ainult ühte, et vastasrinna ülesastumine ei ole seda, mida riigikodanik, minu arvates, valitsuse vastu üles näitama peab. Kui meie tahame riigikodanikkudeks jääda, kui meie tahame kui rahvaesitajad kõneleeda, kui meie tahame parlamendis üles astuda, siis igatahes mitte nõnda, nii vähemalt saan mina aru, kui see täna sündinud on. Meil on vihaseid häälid kuulda — kus mind ei ole, seal on kõik halb. Eesti läheb hukka, kui meid ei ole valitsuses, seda kuuleme vastasrinna esitajate kõnedest. Tõsi küll on, kui meie seda vaatame, mis meile ligem minevik on andnud, siis peame tunnistama, et see kõik, mis meie täna kuulsime ja nägime on täiesti kooskõlas nende vastasrinna soovide vaimuga, mille esitajad siin kõnelesid.

Veel tahaksin ma täna mõne lühikese märkuse teha ja mõne ebatäpsuse peale tähendada, mis vastasrinna esitajate poolt ette toodi, mis aga tõelistele asjaoludele ei vasta. Üks lugupeetud eelkõnelejatest, nimelt härra Johanson, rääkis midagi nii kaugelt mööda minnes ja tähendades saladuslikult mingisuguse asjaolu peale, kõneles midagi

„Atlanta“ protsentide mahakustutamise, vaa- dates ise poolviltu paremale poole, ja tegi sealjuures muidugi niisuguse näo, et jumal teab, mis see Vabariigi Valitsus juba selle lühikese aja kestel ära ei ole teinud, olla midagi kahtlast sündinud, aga mis, seda teadvat Vabariigi Valitsus paremini. Mina pean ütlema, et midagi selletaolist soodustust Vabariigi Valitsus „Atlant'ale“ andnud ei ole, millest härra Johanson kõneles, ega andma ei saa, kui selleks isesugust põhjust ei ole. On küll üks juhtumine olnud, kus Eesti pank teatava ettepanekuga „Atlanta“ kohta soodustuste suhtes Vabariigi Valitsusele esines, millel omajagu alust oli. Vabariigi Valitsus jättis aga selle ettepaneku läbi vaatamata. Niisama räägib vastasrind palju Harju pangast. Mul on aga arusaamata, mis on praegusel valitsusel Harju panga tegevusega ühendust. Just niisama räägib siin vastasrind ilma põhjusega ohvitseride vormiriietist. Üks härra läks isegi nii kaugele oma kõnes, oma mõtteseltsiliste hulgas on ta suurmees, et ta tõendada julges, meil Eestis mõeldavat isegi vormiriiete peavalitsust sisse seada. Eestis ei huvitavat valitsust muu, kui väline hiilgus ja väline munder, aga ma tuletaksin siin meelde, et mundrite viimane nägu lahendati eeloleva valitsuse ajal, missuguses valitsuses istusid sellesama voolu esitajad, kes nüüd nii karedalt arvustavad, kuna teise vastasrinda voolu esitaja oli sel ajal valitsuse pea. Teie, härrad sotsialistid, olite seal ja võtsite novembrikuus veel teatavad määrused vastu, mis mundrite asja korraldavad. Mina tahaksin nüüd teada, missugune ühendus praegusel valitsusel selle mundriteküsimumusega peaks küll olema. Asi aga tuuakse ette, räägitakse palju, ja lõppude-lõpuks ei tea keegi, milleks seda kõike tarvis. Tahetakse seda küsimust teistviisi korraldada, siis tehtagu sellekohaseid ettepanekuid, aga ärgu süüdistatagu selles asjas praegust valitsust. Teiselt poolt peab tunnustama, et vastasrinda esitajad meie maksvaid seadusi tihti ei tunne. Ja ometi tehakse etteheiteid valitsusele, vaadake, deklaratsioonist võib lugeda, et uus valitsus tahab ennast segada kohtuvõimude tegevusesse, vaadake, sarnane on see uus valitsus, ainult meie pidasime kohtuvõimu kõrgeks. Vaadake, kellele meie opositsioonis seisame. Kui rääkida türmist tingimisi vabastamise instituudist, siis näib, et vastasrinda esitajad ei tea, et see vabastamise asi ei allu üldse kohtuvõimudele. Selleks vabastamiseks on iseseisvad komisjonid olemas. Riiklikus elus on sellel instituudil võrdlemisi suur tähtsus, meie juures on see tähtsus seda suurem, et tegelikult meie türmid väga täis ja võrdlemisi väikesed on,

kuna meil tuhanded inimesed kinni istuvad. Nii siis ei ole see enneaegne vabastamine siiski nii vähese tähtsusega, kui teie seda arvate. Vabastamiseks ettepanekul on prokuratuuril suur võim; viimane aga tegutseb kohtuministeeriumi valve all, nii et vabastamise küsimuses kohtul, kui sarnasel, midagi tegemist ei ole. Siin aga tullaakse ja öeldakse, et valitsus tuleb ja ajab kõik need põhimõtted segi, mis on senni üldse pühaks peetud, vaadake, kuhu ta ennast juba ei sega, ning arvatakse, et kui seda on siin räägitud, siis on asi juba korras. Mina julgen teie tähelepanu selle peale juhtida, et enne, kui teha etteheiteid valitsusele, enne on tarvis asja sisulikult tunda ja siis rääkida. Asjalikud mõtted, mis avaldatud kas deklaratsiooni puhul või muudel kordadel, saab praegune Vabariigi Valitsus igal ajal, ma julgen kinnitada, tänuga vastu võtma ja teostada püüdma. Praegune valitsus ei kardagi iialgi tunnustamast, kui tema oma vaadetes või sammudes eksinud on ning saab selleks kõik tegema, et oma eksitust kui ta seda teinud on, heaks teha. Olgu valitsus missugune tahes, valitsuse liikmed on ja jäävad inimesteks. Praegune Vabariigi Valitsus on täidetud kõige parematest püüetist; nendega läheb ta ka oma töö juurde. Teiselt poolt on meil kindel tundmine, et rahvaesitus oma enamuses seda hinnata mõistab, mispärast meie vastasrinda ei kardagi, eriti kui see vastasrind on vastasrinnaks sellepärast, et vastasrinnaks olla.

Samuti heideti valitsusele ette märkust deklaratsioonis raudteede ehitamise suhtes. On arusaadav, et raudteede ehitamine peab sündima seaduslikul alusel. See on iseenestest mõistetav. Aga lähem minevik on näidanud, et Eestis on olnud Vabariigi Valitsus, kes sellest seaduslikust nõudmisest kinni ei ole pidanud. Ma mõtlen nimelt Eidapere tee ehitamist, kus hakati selle tee ehitamisega peale, ilma et tee siht oleks seadusandlikul teel kindlaks määratud ja ilma, et tee lõpupunktid oleksid isegi teada olnud. Võeti aga külameestelt, kaaskodanikkudelt, allkirju, mille juures peaks küll peatuma jääma ja mille tõttu on keerulised vahekorrad tekkinud. Meil on seadus olemas, mispärast neid küsimusi oleks pidanud enne ehitamise algust rahva tahe lahendada. See oli meil aluseks, kui meie olma deklaratsioonis ütlesime, et meie tegutseme ainult nii palju, kui palju rahva tahe ennast ilmutanud on, meie tegutseme seaduslikkudes piirides. Lige mas minevikus ei ole Vabariigi Valitsus sellel seisukohal mitte seisnud, ja sellepärast oli meil alus ning põhjus seda deklareerida ja oluliseks pidada. Eelmise valitsuse tegevuse järel on praegusel valitsusel tarvis nii mõndagi korraldada ja lahendada, selle tõttu, et eelmine

valitsus meie arvates kõiki seaduslikke nõudmisi täitnud ei ole. Ma mõtlen sellega praegu teedeministeriumi, mille juhiks on seisnud lugupeetud härra, kes oma vaadete tõttu sotsialistide keskel istub, missugune vool iga sammu peal armastab toonitada, et nemad on ainult need, kes maksivad seadusi silmas peavad. Kui aga tegelikku elu vaadelda, siis näeme, et teedeministeriumis vähemalt seda alati sündinud ei ole.

Samuti puudutati kõrkusega vastasrinna poolt küsimust, mille minu arvates nii väike tähtsus ei ole ja mille juures härra Johanson jäi peatuma: nimelt vangide töö küsimus. Valitsus teab väga hästi, et vangide töö ei ole kaugeltki see abinõu, millega Eestit õndsaks võidakse teha. Vabariigi Valitsus saab aru, et edu Eestis, parandamised ja paranemised, ei ole ühe päeva töö vili, vaid kõik läheb samm-sammult, pikkamisi. Seda silmas pidades leidis valitsus, et on parem, kui raskemalt karistatud kuritegijad tööd teevad, selle asemel, et vangikojas ilma tegevuseta istuda, kuna riik nende peale suuri summasid peab ära kulutama. Vabariigi Valitsus leidis, et see on õige juba sellepärast, et need inimesed, kes raskeid kuritegusid on toime pannud, peavad teadma, et vangikoda pole tantsupõrand ja et need rasked kuritööd mis nad teinud on, nõuavad teatavaid surveabinõusid, raskusi neile, kuritegijatele. See ühelt poolt. Teiselt poolt arvasime meie, et on võimalik seda tööjõudu, mis nii olemas, kasulikult ära tarvitada, ja kui meie seda silmas pidasime ja ette tõime oma deklaratsioonis, siis arvan ma, et ka härra Johanson'il ei olnud põhjust nii kõrgilt selle asja peale vaadata. Ma ei taha praegu pikemalt selle suure küsimuse juurde peatuma jääda. Siin kõneldi veel maapangast ja öeldi, et seda pankka veel ei ole. Mina pean aga ütleva, et praegusel korral on kõik eeltööd olemas ja kõik on tehtud, et ligemal ajal maapank ellu kutsutaks. Ta põhikiri tuleb ligemal ajal teile vastuvõtmiseks kätte, härrad rahvasaadikud. Samuti on veel teisi seaduskavasid, mille kohta teil tuleb ligemal ajal oma seisukoht võtta. Asuda aga sellele seisukohale, et meil võimalik ei ole neid üldjooni deklaratsioonis ära tähendada, mis mööda meie seadusandlus, valitsuse arvates, peab käima, on ekslik. See on seda rohkem ekslik, et need arvustajad ise midagi positiivset ei ole ette toonud, vaid on ainult puht eitavale seisukohale asunud ja arvavad, et sellega nad oma kohustuse täitnud on. See on muidugi maitseasi. Kui valitsus on ette toonud seisukoha, et kõik valitsuse tegevus saab seisma rahvaesituse tahtega kooskõlas, siis ei ole need mitte ainult sõnad, ja ma usun, et need mehed, kes praegu valitsuses, tahavad ja mõistavad, kui tarvis,

välja astuda selleks, et läbi viia rahvatahet. Seda silmas pidades arvan mina, et need seisukohad, mida väljendasid täna vastasrinna esitajad, meile ainult julgust ja jõudu annavad tegutsemiseks ja seda on tarvis. Selle tõttu oleme meie vastasrinnale tänulikud, sest nüüd näeme, millega õhk on teatavas ringkonnas täidetud. See ainult kõvendab meie ergukava ja julgustab meid tööle. Kordan uuesti, et meie töö saab täielikus kooskõlas olema meie rahvaesituse tahtega. (Kiiduavalendus põllumeeste rühmast.)

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Selle järele kui siin valitsuse deklaratsiooni on arvustatud, on härra Riigivanem sõna võtnud mitte selleks, et neid puudusi, mis deklaratsioonis ette toodud, oma seletustega täiendada, vaid et natukene polemiseerida.

Kõigepealt rõhutab härra Riigivanem, nagu oleksid vastasrinna esitajad tulnud kõnetooli selleks, et õpetada. Ta paneb seda pahaks, et on tahetud õpetada ja rõhutab, et õpetajad on halvad olnud. (M. Laarman, põl: Just sellepärast.) Esmalt ei vaieldud mitte halva õpetuse üle, vaid rõhutati, et ei oleks pidanud tahetama õpetada. Lõpuks tuleb ometi Riigivanem selle juurde tagasi, et ta kurdab, arvustajad ei olevat teinud positiivseid ettepanekuid, ei olevat ette toonud niisuguseid kavatsusi, mida valitsus oleks võinud arvesse võtta. See tähendab, et taheti just õpetamist. Seesugust õpetamise ülesannet ei ole mina, kui rahvaerakonna esitaja, oma peale tahtnud võtta, ja seda ei ole kunagi veel kuulnud, et valitsuse deklaratsiooni arvustades peaks õpetada katsutama, mis temal tarvis teha ja mis mitte. Meie oleme siin näidanud, kuidas valitsus oma tegevuskavas ei ole suutnud või osanud väljendada seda, mis tema oma ülesandeks loeb.

Siin on härra Riigivanem veel juhust kasutanud selleks, et rohkem üksikuid rühmi puudutada, kelle esitajad on arvustavalt välja astunud. Eriti arvab härra Riigivanem tarvilikuks muuseumi tähendada, et vastasrinna esitajad läinud omavahel lahku, kuigi nad muidu üksteisele väga lähedal seisvat. (J. Hünerson, põl: Hästi öeldud.) Seal on selle mõtte ristiisa ennast praegu avaldanud, kui ta ütleb, et see on „hästi öeldud“. Tema oma kaaslastega rändab maal ümber ja katsub igaühele, kes kuulda tahab ja kes kuulda mitte ei taha, selgeks teha, et rahvaerakond ja sotsid, — see olla üks pere! Seda korratatakse nüüd nõnda, nagu oleks siin mingisuguse hüpnosiga tegemist, nagu oleksid inimesed ise sellest vaimustatud, mida nad kuulutavad suure ärevuse ja elavusega... (J. Hünerson, põl: Seda teab

ju igäüks.) . . . Minu mõte on ammu olnud selge selle kohta, et siin on tegemist väikese ässitus- ja kihutustööga, kus katsutakse avalikkuse arvamisest sihilikult eksiteele viia asjade, inimeste ja eriti just poliitiliste rühmade kohta. Et neil oma seisukoha kaitseks muud midagi ette tuua ei ole, siis katsutakse sellega oma arvustusvõimetust, mis neil rahvaerakonnaga võideldes ikka esile tuleb, sellega katta, et nad teist püüavad halvaks teha oma seisukohalt. Ja halvaks arvavad nad nimelt seda, kui rahvaerakond oleks tõesti sotsialistidele lähedal. Seda püüavad nad igähele selgeks teha. See on nende võitluslik võte, mis kahtlemata väga lühikest iga põeb, sellepärast et meie inimesed ei ole sugugi nii arusaamatud. Ainult mõned üksikud ringkonnad, kes poliitiliselt ja ka kultuuriliselt vähem arenenud, võivad mulje saada, nagu oleks neil kõnelejalte õigus. Mida rohkem aga nad silmivad, mida rohkem nad asju ja inimesi tundma õpivad, seda rohkem nad näevad, kuidas kõik see võitlusvõte ja kõik see sihilik ässitus muud midagi ei ole, kui ainult siseemisest poliitilisest sihikkusest juhitud enesekaitse; nimelt põllumeestekogud kardavad just rahvaerakonda. (Vahelhüüded, naer paremalt poolt. J. Hünerson, põl: Mis seal ometi karta on?) . . . Nad kardavad seda, et põllumehed neil käest ära lähevad! Põllumeestekogud on nii nagu kanad pardipoegade kimbus. Nad on põllumehi oma poole saanud kihutuste ja ässituste teel, aga kui mehed pärast silmima hakkavad ja pardipojad käest ära vette lähevad, — kaaguta niipalju kui tahad! Vaadake, selles see hirmus asi nüüd seisab. Ja et need pardipojad käest ära ei ujuks, siis katsutakse neile igapidi toitu muretseda, mis neid nüüd kanapesa poole hoiaks. (J. Hünerson, põl: Teie kana loksud ilma poegadeta.) Selge on aga, et seesugused võtmed pikapeale kultuurilise rahva keskel vastu ei pea; kõik see sihilik kihutustöö, kus avalikke tõsiasju katsutakse pea peale pöörata, ei vii sihile. Ja sellepärast on ka selge, et meid see sugugi nii väga ei eruta, ja meie võime seda ainult aja hooleks jätta, kunni kõik see ässituse põhjendamatus ja sihikkus laiadele hulkadele järjest rohkem selgemaks saab ja tuttavamaks muutub. Siis on need inimesed arstid sellest ässitusest kõige paremini. Ja sellepärast ei ole meil mitte tarvis iseäranis sellega tegemist teha.

Kui aga nüüd riigivalitsuse juht sellesama tee teele asub, mida on tallanud aastate kaupa põllumeestekogude esiässitaja ja kihutustöötegitaja maad mööda käies . . . (J. Hünerson, põl: Kuulge, Tartus on ju vesi ahjus, mis Teie veel räägite) . . . Mille poolt? (J. Hünerson, põl: Teated on, väga usuvad teated on.) . . . Härra Hünerson'il võivad

olla kõiksugused lootused ja teated, aga Teie teated on selles suhtes nii pealiskaudsed, et Teie selle peale midagi ehitada ei saa. Aga ma ütlen, kui poliitilise rühma agitaatorid sarnaseid seletusi maad mööda ringi kannavad, siis saan ma sellest aru; kui paremat kaupa pakkuda ei ole, peab leppima. Kui aga valitsuse juht tuleb oma deklaratsiooni selgitamisel ja kaitsmisel sedasama kõnelema, vaadake, siis lähevad minul need ootused üllatusteks. Kuidas siis nüüd võimalik on sedaviisi meiega polemiseerima tulla? Kui Riigivanem, härra Teemant, nüüd tõesti usuks, et Eesti rahvaerakond seisab sotsialistidele nii ligidal, nagu tema ütleb, — kas siis oleks tarvis üldistes sõnades seda öelda, vaid siis toodaks midagi ette. Kas aga on härra Riigivanemal midagi ette tuua, kas on ta midagi ette toonud, või kes on siin selle tõenduseks midagi ette toonud?! Kui teie võtate põllumeestekogude ajalehe sihilikud pahurpidipöörämised, sihilikud tõsiasjade võltsimised (J. Hünerson, põl: Teie sõnad!) ja jätate need kõrvale, siis muud enam seal midagi ei ole! Nüüd seesuguse materjaali põhjal valitsuse deklaratsiooni selgitamisel tulla sarnaste seletustega, ma pean ütleva, kui paremat pakkuda ei ole, siis on see hale! (J. Hünerson, põl: Teie hingeelulised kooskõlad, kuhu need on jäänud?) . . . Teie hing või kooskõla! Kui Teie oleksite selle seisukorra väärilik, et Teie suure erakonna heaks võite töötada, siis võiksite Teie tõesti mehemoodi tööd teha. (J. Hünerson, põl: Teie seda erakonda minule ei ole andnud.) Tean Teid väga hästi seitsaadi, kui Teie 30 aasta eest toimetuselauas istusite. (J. Hünerson, põl: Kui Teiesotsiksläksite, siis enameitundnud. Naer.) . . . See on nüüd niisugune mateeria, mida mul ei ole tarvis käsitada, aga ma ütlen, et igäüks teab, kui oleks meestel jõudu, seda võimalust võiksid nad teiste abinõude varal edukamalt kätte saada, kui niisuguste võtetega. Ja sellepärast ütlen mina, et sarnase poleemika ja sarnaste võitlusvõtete juures ei saa kõnelda selle küsimuse lahendamiseks rohkem, vaid seal peab ainult ütleva, et meil mitte ainult poliitiliste rühmade agitaatorid, vaid ka valitsuse juhid nõnda kõnelevad: vastasrinnas oldavat vastasrinna pärast. Kui midagi, millest mina siin Eesti rahvaerakonna nimel ütlesin, oleks otsitud või sihilikult välja mõeldud, siis võidakse öelda, et ainult sihilikult olen kõnelenud. Kui aga tahetakse seisukorda kõigeerapooletumalt hinnata ja tahetakse vaadata, mis meil valitsuse deklaratsioonist oodata on ja mis meil eriti praegustes oludes oleks tulnud oodata, siis ometi ei saa öelda, et mina oleksin midagi sihilikult kõnelenud ainult vastasrindluse pärast.

Pea ütlemata, et siin just endise valitsuse usaldusküsimuse arutamise puhul olen rõhutanud, kuidas meil teisiti tehakse valitsuskriise kui mujal; kuidas teisel, mitte ainult meie naabermaal Lätis, vaid ka mujal, eriti aga Soomes, suuremaid põhjusi on olnud valitsuskriiside tekkimisel. Täheandasin selle peale, kuidas paljukogenenud Prantsusmaal rahareformi küsimused valitsuse kukutamise põhjuseks on olnud, aga meil ei ole olnud mingisugust olulist alust selleks, et valitsuse vastu tegutsema hakata ja teda kukutada. Ja just sellepärast, et uus valitsus oma tegevuskava praeguse deklaratsiooni puhul ilma oluliste ülesannete tähendamata on esitanud, ära tähendamata isegi oma ligemaid põhivaateid, küsikin mina, kas tõesti sellepärast oli tarvis valitsuskriisi teha, et nüüd uus valitsus tuleks! Siin ütlen ma puhtsüdamlikult, mitte ainult sellepärast, et endise valitsuse eesotsas rahvaerakondlane oli, või seda teist, mis suurt põhjust sellest nüüd saadakse mulle ette tuua, vaid ma ütlen kui vana poliitikamees, kui Riigikogu liige, kui teatavate ülesannete teostaja, et meile tõesti, kõige selle sennise tegevuse ja uue valitsuse deklaratsiooni peale vaadates mitte aru ei saa, mispärast siin nõnda on pidanud tegutsetama. Kui teie arvate, et see kuidagiviisi ainult sihilikult öeldud on, siis kuulge igat erapooletut inimest, ja teie kuulete nii linnas kui ka maal sedasama.

Mis teie saate nüüd sellega parandada, kui ütlete, et meil ei ole vastasrind tahtnud aru saada deklaratsioonist. Meie olevat nõudnud, et terve rida seaduseelnõusid esitataks. Kas olen mina näiteks sellest kõnelenud? Olen öelnud, et valitsus ei ole ligemaid sihtjoone ega aluseid oma tegevuse kohta ära tähendanud. Kas see tähendab seaduseelnõu esitamise nõudmist!

Just ümberpööratud, meie ei taha üksikasjalikke seaduseelnõusid, vaid tahame aluseid ja sihtjoone saada, mille poole püütakse üksikute seaduseelnõude esitamisega. Järelikult on siis kõik need etteheited, eriti need, mis minu arvustuse puhul Riigivanema poolt on esitatud, põhjendamata.

Ei ole mina kõnelenud ka mundri määru kohta, vaid ma täheandasin selle peale, et nüüd tahetakse esitusvormi isegi kadettidele sundlikuks teha. Ja täheandasin seda seepärast, et meil kaitseküsimuste suhtes ei ole midagi tõsisemat ega põhjalikumata ette toodud, mida tahetakse teha ja kuidas tahetakse tegutseda. Nii ei ole siin sugugi mitte sihilikult kõneldud, vaid on tähendatud oluliste puuduste peale deklaratsioonis.

Nõnda pean ma ütlemata, et need täiendused, mida mina isiklikult ootasin härra Riigivanema esinemisel deklaratsiooni kohta, on tulemata

jäänud, aga need vaidluslikud väited, mida siin on ette toodud, ei käi minu arvates mitte nende ülesannetega kokku, mis valitsuse juhil on oma tegevuskava selgitusel ja kaitsmisel.

M. Martna (stp): Selle deklaratsiooni arutamise puhul on vahekord sotsialistide ja ühe kodanliku erakonna vahel kõne alla tulnud. Vast ei ole liigne, kui ma selle kohta paar märkust teen. Meie, sotsialistid, seisame ikka sellel seisukohal, et meiegi kodanlus, piltlikult öeldes, härra Anderkopp'ist härra Tupits'ani ja vastupidi, üks ühtlane kogu, ühtlane mass on. Teie ei taha seda uskuda, teie olete nende väikeste asjade, isiklikkude vahekordade juures niivõrd segi läinud, et teie need tõsiasjad ja peasjad, mis riigi elus mõõduandvad on, ära unustate. Kui eile õhtul ühe paragrahvi juures hääletati, siis oli selgesti näha, ja see oleks tohtinud küllalt iseloomustavaks olla, et põllumeestega ühes hääletas popsideseaduse juures rahvaerakond. (J. Hünerson, põl: See oli jälgedesegamiseks tehtud!) Järgmised asjaolud, mis ma ette tahan tuua, ei tohiks jälgisegavad olla. Kui näiteks oma riigi tegelikku poliitikat vaatame ja seda ei tarvitseks meil rohkem kui neid deklaratsioone, mis läinud aastal ette kanti, ja mis täna arutamisel on, võrrelda, siis leiame peajoonetes täitsa ühte ja sedasama, see on — teie olete täitsa ühte vedu; ja mitte ainult teie üks, vaid ka need rühmad, kes seal tagapool istuvad, nõndanimetatud Balkani rühmad, need kõik kuuluvad ühte. Kui me vaatame oma riigi majanduspoliitikat, siis mis asjas lähete teie lahku. Kas ei tunnista teie kõik kaudsete maksude süsteemi maksvaks ja enestele heaks? Kas ei ole Teie selles asjas algusest saadik, tööerakonna leht ja „Kaja“, just ühte ja sedasama kõnelenud ja nõudnud: kaudseid maksusid röstetagu? Kui meil on kõne all sõjaväe küsimused olnud, olgu see munder või mis tahes, öelge, mu härrad, mis asjus läksite teie siis lahku? Ja kui praegu on küsimuse all kaitseleit, kas lähete selles asjas kuidagi lahku? (A. Anderkopp, töer: Oi, paljuis!) Väikestes asjades, nõõpides lähete lahku, üks soovib kolm nõõpi, teine rohkem, üks soovib vähem vihmusse, teine rohkem, ainult selles lähete lahku!

Siis läheme edasi sotsiaal seadusandluse juurde, kes seal tagurlikum on ja kes edulisem, ei saa kindlaks määrata, seal on ainult üks ja ühine mass. Võtame ükskõik missuguse küsimuse, näiteks tubakatolli küsimuse, võtame piiritusemonopooli või mis tahes, peasjast lepime teie kokku ja peate kokku leppima, sest muidu ei ole teie kodanlikud rühmad; et tööerakond ennast vahest Inglise tööparteiga võrdleb, ei ole ju tähtis, ja viimasel ajal olete isegi selles asjas „mõistlikuks“ saanud, aga et

teie isikud üksteisele ei meeldi, siis otsite kõiksuguseid põhjusi ja vahesid. Teie ridades, „rahvusvabameelsed“, on teatav protestantlik vaim jne., ja see vahutas õige kõrgele, aga näete, kuidas kokkulepe on leitud? Mis omaksed, on omaksed, ei saa neid lahutada. (J. Hünerson, põl: Kas Teie kommunistidega samuti omaksed olete?) Meie oleme kommunistidega lõpusihtides igatahes omaksed, pidage seda meeles. (J. Hünerson, põl: Seda meie peame meeles!) Teie ei suuda seda nii kergesti meeles pidada, sest Teie ei saa nii kergesti sellest aru. (O. Amberg, krst: Kust Teie seda teate?) Teie olete ju ka homme sõbrad, kui härra Kuljus Teie juurde tuleb. — Neid jooni otsida, mis teid tõepoolest lahutab, see on tõesti peaasjades täitsa võimatu. Kui teie aga neid jooni otsima hakkate, mis rahvaerakonda ja sotsialistlikku erakonda peaks ühendama või siduma, siis ei leia Teie neid teps. Teie teate ometi, et härra Tõnisson on oma sihtjoontele truuks jäänud kunni tänapäevani. Tema peab ennast kõrge idealismi kehastajaks ja kaitsjaks Eestis, kas temal õigus on või mitte, see on teine küsimus, ja rahvus hüüdsõnad on temal ikka jäänud, kuna meie ei ole neid ikka veel oma lipukirjaks tunnustanud. Meie seisame aga sellel alusel, et sotsialism on teostatav ja sotsialismi põhijoon on see, et valmistusabinõud, valmistusvahendid tulevad ühiskonna omanduseks teha. Rahvaerakond seisab täna sellest nõndasama kaugel, nagu ta seisis 20 aasta eest ja seisab ka 100 aasta pärast. (J. Hünerson, põl: Ei tea!) Kui erakond küll, aga üksikud inimesed võivad meie poole üle tulla, meie oleme

neile siis väga tänulikud, nõndasamuti ka teile, kui teie ridadest kõik endised sotsialistid-revolutsionäärid meile tagasi tuleksid, selles olge julged, aga teie peaksite siis täiesti sotsialistid olema, kui teie teisiti tegema hakkate, siis saate kabjaga. Kui teie aga oma lööksõnu tahate tarvitada, siis jumala nimel — tarvitage, meile see kahju ei tee, kui kodanlus isekeskis sõda peab. Et teie rühm meie juurde tulla võiks, seda võivad uskuda ainult lapsed, aga mitte täie aruga inimesed. (J. Hünerson, põl: Aga Teie hingeoluline kooskõla?)

Juhataja **A. Jürman**: Sisse on tulnud peale ülemineku-vormeli, mis rkl. Johanson ette kandis, veel järgmine ülemineku-vormel rkl. Martinson'i poolt: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni, läheb päevakorras edasi.“ Kodukorra põhjal tuleb hääletamisele enne motiveeritud ülemineku-vormel, ja siis tuleb hääletamisele liht ülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Johanson'i ülemineku-vormel tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Martinson'i liht ülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on liht ülemineku-vormel vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada!) On ettepanek tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.05 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.

